

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DİJİTALLEŞME İLE KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ULUSAL
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ**

Alperen KALKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜLTÜR VE SANAT YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hatice ÇOBAN KENEŞ

TUNCELİ-2025

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİJİTALLEŞME İLE KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ULUSAL
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ

Alperen KALKAN
(220200031)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜLTÜR VE SANAT YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hatice ÇOBAN KENEŞ

TUNCELİ-2025

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİJİTALLEŞME, KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ULUSAL LİSANSÜSTÜ
TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ

Alperen KALKAN
(220200031)
YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜLTÜR VE SANAT YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Bu tez 23/05/2025 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza	İmza	İmza
Prof. Dr. Murat DAL	Doç. Dr. Metin GÜLTEKİN	Doç. Dr. Hatice Çoban KENEŞ
Munzur Üniversitesi	Fırat Üniversitesi	Munzur Üniversitesi
BAŞKAN	ÜYE	DANIŞMAN

Bu tez Enstitümüz, Kültür ve Sanat Yönetimi Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Nagihan KARAASLAN AYHAN

NOT: Bu yüksek lisans tezinde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

23/05//2025

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Tunceli Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünün tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Öğrencinin Adı
Alperen KALKAN

Danışmanın Adı
Doç. Dr. Hatice ÇOBAN KENEŞ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösterici olan değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Hatice ÇOBAN KENEŞ'e, ilgisini ve önerilerini göstermekten kaçınmayan, yardımlarını esirgemeyen Kültür ve Sanat Yönetimi Anabilim Dalı sayın hocalarıma ve bu yolda desteklerini esirgemeyen kıymetli annem Serap KALKAN'a, ablam Serem Can KALKAN'a, arkadaşım Furkan BİLGİ'ye ve hep kalbimde olan rahmetli babam Esat KALKAN'a teşekkürlerimi, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Alperen KALKAN
TUNCELİ-2025

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	I
TEŞEKKÜR.....	II
GRAFİKLER LİSTESİ.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Problemi	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	1
1.4. Araştırma Kapsamı ve Veri Setinin Belirlenmesi	2
1.5. Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri	2
1.6. Bibliyografik Analiz Yöntemi ve Uygulaması.....	2
1.7. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	3
1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
2. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	5
2.1. Dijitalleşme, Kültür ve Sanat İlişkisine Teorik Bir Bakış	5
2.1.1. Dijitalleşme nedir?.....	5
2.1.2. Dijital dönüşüm nedir?	7
2.1.3. Tarihsel süreçler	9
2.1.4. Dijital dönüşümün etkileri	13
2.1.5. Kültür nedir? Tanımı ve tarihçesi.....	15
2.1.6. Dijital kültür: kavramsal bir çerçeve	18
2.1.7. Dijitalleşmenin sanat üretimi, tüketimi ve yayılımı üzerindeki etkileri	21
2.1.8. Yeni medya sanatı, dijital performans ve sanal müzeler	24
2.1.9. Türkiye’de dijitalleşme ve kültür politikaları	26
2.2. Dijitalleşme, Kültür ve Sanat İlişkisine Yönelik Bibliyografik Analiz Yöntemi Üzerine Literatür İncelemesi	27
3. 2000 SONRASI DİJİTALLEŞME, KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR GENEL DAĞILIMI VE ULUSAL TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ.....	32
3.1. Türkiye’de Dijital Sanatın Gelişimini Akademik Çalışmalardan İzlemek: Genel Bir Değerlendirme	33
3.2. Ulusal Çalışmalarda Öne Çıkan Temalar ve Kavramlar	35
3.2.1. Ulusal tezlerin yıllara göre yayın sayısının dağılımı	36
3.2.2. Ulusal tezlerin üniversitelere göre dağılımı	37
3.2.3. Ulusal tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı	38
3.2.4. Ulusal tezlerin enstitülere göre dağılımları.....	39
3.2.5. Ulusal tezlerin yayınlandığı yerler	40
3.2.6. Ulusal tezlerin cinsiyetlere göre dağılımı	42
3.2.7. Ulusal tezlerin anahtar kelimelere göre dağılımı	43
3.2.8. Ulusal tezlerin araştırma yöntemleri.....	44
3.2.9. Ulusal tezlerin veri toplama yöntemleri	45
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	47
5. KAYNAKÇA.....	49
ÖZGEÇMİŞ	

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Yıllara Göre Yayın Sayısının Dağılım Grafiği.....	36
Grafik 3.2. Yayınların Üniversitelere Göre Dağılım Grafiği.....	37
Grafik 3.3. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılım Grafiği	38
Grafik 3.4. Yayınların Enstitülere Göre Yüzdelik Dağılım Grafiği.....	38
Grafik 3.5. Çalışmaların Yayınlandığı İller Yüzdelik Grafiği	41
Grafik 3.6. Ulusal Tezlerin Yazarlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılım Grafiği.....	42
Grafik 3.7. Ulusal Tezlerin Anahtar Kelimelere Göre Dağılım Grafiği.....	43
Grafik 3.8. Ulusal Tezlerin Araştırma Yöntemleri Grafiği.....	44
Grafik 3.9. Ulusal Tezlerin Veri Toplama Yöntemleri Grafiği	45

KISALTMALAR LİSTESİ

NFT	: Non-Fungible Token
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
Vb.	: Ve Benzeri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

ÖZET

Bu çalışma, dijital dönüşümün kültür ve sanat üzerindeki etkilerini ele alan akademik literatürün kapsamlı bir bibliyografik analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi, mevcut literatürün tematik dağılımını, yöntemsel yaklaşımlarını, coğrafi kapsamını ve yayın eğilimlerini sistematik bir şekilde inceleyerek alana bütüncül bir perspektif kazandırmaktır. Yaşamın kolaylaşmasında ve şekillenmesinde büyük etkisi olan teknoloji, dijital dönüşüm; kültür-sanat alanlarında da geleneksel paradigmaları köklü biçimde sarsmış; sanatsal üretimden kültürel mirasın dijitalleştirilmesine, estetik anlayışlardan sanatsal ifade biçimlerine kadar geniş bir yelpazede dönüşümlere yol açmıştır. Bu değişimlerin toplumsal, ekonomik ve estetik boyutlarını derinlemesine anlamak, teorik ve uygulamalı araştırmalarla mümkün hale gelecektir.

Kültür ve sanat alanındaki dijitalleşme süreçleri, toplumların geçmişi, bugünü ve geleceğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, dijital ortamda kültür ve sanat pratiklerinin geliştirilmesi, çağın gereksinimlerini bütünsel bir şekilde kavrayarak iyi planlanmış yaklaşımlar ortaya koyduğunda, şimdiye kadar erişilmemiş bir değer düzeyine ulaşma potansiyeline sahiptir. Ancak, literatürde bu dönüşüm süreçlerini tematik ve yöntemsel açıdan kapsamlı bir şekilde ele alan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmada, bibliyografik analiz yöntemi kullanılarak elde edilecek bulgular, dijital dönüşüm ve kültür-sanat ilişkisine dair gelecekte yapılacak araştırmalara yön verici bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, mevcut literatürün kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesiyle, alan yazında mevcut boşluklar tespit edilecek ve araştırmaların daha sistematik bir biçimde ilerlemesine katkı sağlanacaktır.

Dijital dönüşümün kültürel ve sanatsal değerler üzerindeki etkilerini anlamak, yalnızca kültür-sanat alanının değil, toplumsal yapıların ve toplumdaki bireylerin estetik deneyimlerinin dönüşümünü de anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışma, dijitalleşmenin getirdiği fırsatları ve zorlukları vurgulayarak, hem akademik çevrelere hem de kültür-sanat politikalarının oluşturulmasında rol oynayan karar vericilere yol gösterici bir kaynak sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital Kültür, Dijital Sanat, Bibliyografi

ABSTRACT

Bibliographic Analysis of Theses on the Relationship Between Digitalization, Culture and Art in Turkey

This study aims to provide a comprehensive bibliographic analysis of the academic literature on the effects of digital transformation on arts and culture. The main goal of the study is to provide a holistic perspective on the field by systematically examining the thematic distribution, methodological approaches, geographical scope and publication trends of the existing literature. Technology and digital transformation, which have had a great impact on the facilitation and shaping of life, have radically shaken traditional paradigms in the fields of culture and arts; it has led to transformations in a wide range from artistic production to the digitization of cultural heritage, from aesthetic understandings to forms of artistic expression. Understanding the social, economic and aesthetic dimensions of these changes in depth will become possible through theoretical and applied research.

Digitalization processes in the field of culture and arts are directly related to the past, present and future of societies. In this context, the development of cultural and artistic practices in the digital environment has the potential to reach an unprecedented level of value when it puts forward well-planned approaches with a holistic understanding of the needs of the age. However, there are a limited number of studies in the literature that comprehensively address these transformation processes thematically and methodologically.

In this study, the findings to be obtained by using the bibliographic analysis method aim to provide a guiding source for future research on the relationship between digital transformation and culture and arts. In this context, through a comprehensive evaluation of the existing literature, existing gaps in the literature will be identified and will contribute to the progress of research in a more systematic manner.

Understanding the effects of digital transformation on cultural and artistic values is critical for understanding the transformation of not only the field of culture and arts, but also the transformation of social structures and the aesthetic experiences of individuals in society. In this context, by highlighting the opportunities and challenges of digitalization, the study will provide a guiding resource for both academic circles and decision-makers involved in the formulation of culture and arts policies.

Keywords: Digitalization, Digital Culture, Digital Art, Bibliography

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma, Türkiye’de 2000 yılı sonrasında dijitalleşme, kültür ve sanat ilişkisini konu alan tez çalışmalarını bibliyografik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Literatür taraması ve bibliyografik analiz yöntemlerinin bir arada kullanıldığı araştırmada, dijital kültür, kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, yeni medya estetiği, dijital sanat pratikleri ve teknoloji ile sanat arasındaki etkileşim gibi temalar üzerinden yazılmış tezlerin yapısı, yönelimi ve kavramsal odakları analiz edilmiştir. Çalışmanın kapsamını, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve “dijital kültür” anahtar kelimesi ile ulaşılan, Türkçe yazılmış ve erişime açık tezler oluşturmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijitalleşmenin kültür ve sanat alanında nasıl ele alındığını akademik tez üretimi üzerinden haritalandırmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Problemi

Dijitalleşme, yalnızca teknolojik bir dönüşüm değil; aynı zamanda kültürel ve sanatsal üretim biçimlerini dönüştüren yapısal bir süreci ifade etmektedir. Bu bağlamda temel araştırma sorusu şu şekilde formüle edilmektedir: Türkiye’de 2000–2025 yılları arasında dijitalleşme, kültür ve sanat ilişkisi üzerine üretilmiş tez çalışmaları hangi tematik alanlarda yoğunlaşmakta; bu çalışmalar, bibliyografik açıdan nasıl bir dağılım ve yönelim sunmaktadır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Dijitalleşme süreci, kültürel pratiklerin üretimi, iletimi ve arşivlenme biçimlerini derinlemesine dönüştürmektedir. Bu bağlamda sanat, artık yalnızca estetik bir üretim değil; aynı zamanda dijital araçlar aracılığıyla yeniden yapılandırılan, etkileşimli ve çoğaltılabilir bir kültürel ifade alanıdır. Bu çalışmanın önemi, Türkiye bağlamında dijital kültür ve sanat ekseninde üretilen akademik tezlerin sistematik biçimde analiz edilmesiyle, alandaki eğilimlerin, kavramsal çerçevelerin ve metodolojik yaklaşımların görünür hâle getirilmesidir. Ayrıca araştırma, dijitalleşme-kültür-sanat ilişkisinin yükseköğretim

düzeyinde nasıl ele alındığını ortaya koyarak, gelecek çalışmalara kuramsal bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

1.4. Araştırma Kapsamı ve Veri Setinin Belirlenmesi

Bu çalışma, dijitalleşme ve kültür, sanat ilişkisi bağlamında Türkiye ‘de yazılmış 2000 yılı sonrası Türkçe literatürü bibliyografik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, literatür taraması ve bibliyografik analiz yöntemleri bir arada kullanılmaktadır. Bu yöntemler, dijital dönüşümün kültür ve sanat üzerindeki etkilerine ilişkin mevcut akademik literatürün sistematik bir şekilde incelenmesini ve yapılandırılmasını sağlayarak araştırmanın teorik temelini oluşturmaktadır. Dijital kültür, dijitalleşme, kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, yeni medya kültürü, bilgisayar teknolojisinin sanata etkisi, dijital arşiv gibi temaların etkileri ve etkileşimleri incelenmiştir. Türkiye’de 2000 sonrası konuyu ele alan çalışmalara ulaşabilmek için Google Scholar, YÖK Ulusal Tez Merkezi (YÖKSİS) ve ULAKBİM TR Dizin gibi akademik veri tabanları kullanılarak erişilen kaynaklar sistematik bir şekilde incelenmektedir. Çalışmaya dahil edilecek kaynaklar arasında makaleler, tezler, raporlar, kitaplar ve diğer akademik yayınlar yer alacaktır.

1.5. Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırma, nitel bir yaklaşım temelinde yapılandırılmış olup, literatür taraması ile desteklenen bibliyografik analiz yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Çalışmanın veri seti, YÖK Ulusal Tez Merkezinde “dijital kültür” anahtar kelimesiyle gerçekleştirilen tarama sonucunda oluşturulmuştur. Bu kapsamda, 2000–2025 yılları arasında yayımlanmış, Türkçe yazılmış ve erişime açık toplam 150 yüksek lisans ve doktora tezi incelenmiştir. Konuyla doğrudan ilişkisi olmayan ya da yabancı dilde yazılmış 40 tez değerlendirme dışı bırakılmış; böylece dijitalleşme, kültür ve sanat ilişkisini doğrudan ele alan 110 tez analize dahil edilmiştir. Verilerin incelenme süreci, 26 Şubat 2025 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır.

1.6. Bibliyografik Analiz Yöntemi ve Uygulaması

Bibliyografik analiz, belirli bir alandaki akademik üretimi sistematik biçimde sınıflandırmak ve bu üretimin yapısal özelliklerini ortaya koymak amacıyla kullanılan bir

araştırma yöntemidir. Türk Dil Kurumuna göre bibliyografya, bir alanda yazılmış eserlerin kaynakça olarak düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Ancak bibliyografik analiz, yalnızca kaynakların listelemesinden ibaret olmayıp, bu kaynakların yazar adı, eser başlığı, yayın yeri, yayın tarihi, yayınevi, anahtar kavramlar gibi ayırt edici künyesel özellikleri temel alınarak tematik ve yapısal bir analizini de kapsar.

Bu yönüyle bibliyografik analiz, hem belirli bir alandaki akademik eğilimleri hem de yöntemsel tercihleri görünür kılar. Özellikle disiplinler arası çalışmalarda bu yöntem, yalnızca belgelerin kategorize edilmesine değil, aynı zamanda bu belgelerin araştırma nesnesi olarak ele alınmasına olanak tanır. Böylece araştırmacı, belirli bir konuda kullanılan kaynakların zaman içinde nasıl geliştiğini, hangi kavramlar etrafında yoğunlaştığını ve literatüre nasıl katkı sunduğunu ayrıntılı biçimde analiz edebilir.

Bibliyografik analiz hem nitel hem de nicel biçimde uygulanabilmektedir. Çalışmalarda kullanılan anahtar kavramların sıklığı, yazarlar arası atıf ilişkileri, yaygın kullanılan dergiler, disiplinler ve yıllara göre dağılımlar gibi unsurlar, analiz sürecinin önemli bileşenlerini oluşturur. Bu tür analizlerde sıklıkla Vosviewer, Web of Science, TR Dizin ve YÖK Ulusal Tez Merkezi gibi veri tabanları ve görselleştirme araçları kullanılır. İncelemeye konu olan materyaller arasında kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler ve dergilerde yayımlanmış akademik metinler yer alır.

1.7. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın zaman aralığı 2000 ile 2025 yılları arasında Türkçe dilde yazılmış YÖK Ulusal Tez Merkezinde 2000-2020 yılları arasında yayınlanan erişime açık olan tez çalışmaları ile sınırlıdır. Uluslararası tezler bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Sadece Türkiye’de ve Türkçe yazılan tezler incelenmiştir.

1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın temel sınırlılığı, yalnızca YÖK Ulusal Tez Merkezinde yer alan, Türkçe yazılmış ve erişime açık tezlerle sınırlı olmasıdır. Uluslararası tezler, makaleler, kitaplar, raporlar ve diğer akademik yayın türleri araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Ayrıca analiz yalnızca “dijital kültür” anahtar kelimesiyle yapılan tarama sonuçlarına dayandığı için, bu kavramla doğrudan ilişkili olmayan ancak konuyla örtüşebilecek başka

tezler kapsam dışında kalmış olabilir. Bu durum, çalışmanın bulgularının genel literatürü değil, belirli bir veri tabanı içindeki yönelimleri yansıttığı biçiminde değerlendirilmelidir

2. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Dijitalleşme, Kültür ve Sanat İlişkisine Teorik Bir Bakış

2.1.1. Dijitalleşme nedir?

Dijitalleşme, mevcut bilgilerin belirlenen sayısal kodlar aracılığıyla dijital formatlara dönüştürülmesi olgusuna dayanır. Fransızca bir kökene sahip olan “dijital” ve “dijitalleşme” sözcükleri, Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre; sayısal olarak belirterek verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2024). Kısacası dijitalleşme ile bilginin elektronik sistemler aracılığıyla daha az emek harcanarak ve dolayısıyla zaman kazanarak daha hızlı bir biçimde bilgiye ulaşılmasını sağlanmasını sağlar.

Dijitalleşme aynı zamanda sayısallaşma olarak da adlandırılabilir; birçok farklı disiplinde bilginin iletişim teknolojileri ile birleştiği özellikle kültür ve medya alanında önemli teknolojik denklemlerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır (Değirmencioğlu, 2016). Bilginin dijital formatlara dönüştürülmesiyle beraber bu dönüşüm toplumları, kültürleri, eğitimi, sağlığı, ekonomiyi şekillendiren bir sürece dönüşür. Dijitalleşme, teknolojik yeniliklerin ve ilerlemelerin, iletişim, üretim, tüketim, hizmet, sanat ve kültürel tüm faaliyetlerin yeniden tanımlanmasıyla yeni ve geniş bir anlama sahip olmaktadır. Dijitalleşme sonucunda kısa, orta ve uzun vadede toplumları değiştiren ana unsurlar değişkenlik göstermektedir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, dijitalleşmeyi modern toplumların merkezi bir unsuru haline getirmiştir.

Oldukça hızlı bir şekilde modern dünyada gelişen dijitalleşme süreci yani diğer adıyla sayısallaşma günümüz dünyasında özellikle görsel sanat alanında önemli farklılıklara sebep olmuş, kendinden önceki bilgi formlarını değiştirerek özellikle sinema sanatında yeni bir çağın başlamasına sebep olmuştur (Sunall, 2016). Bu açıdan bilgisayar teknolojisinin gelişim süreçleri sadece basılı yayınların gelişmesini değil eş zamanlı olarak resim, fotoğraf, video müzik gibi bir çok geleneksel sanat anlayışını internete taşımış dijital sanat, yazılım sanatı, dijital sergilerin ortaya çıkmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlamıştır (Çokokumuş, 2012).

“Analog teknolojiler, mesaj almak için ışık ve ses dalgalarının bir kombinasyonunu içerirken, dijital teknoloji, süreksiz veri veya olay sistemiyle, ışık ve ses dalgalarını kullanan hemen hemen her şey tarafından ifade edilen bilgileri temsil eden evrensel bir model

oluşturmaktadır” (Yetkin, 2019). Analog verilerin dijital bir formata dönüşmesi ile başlayan dijitalleşme süreci zaman içerisinde bu ilerlemeci teknolojik dönüşümün doğal olarak toplumsal yapıların da dönüştürmesine işret eder. Bu süreci sadece teknik ve teknolojik bir süreç olarak görmek doğru değildir çünkü bu süreç tüm toplumsal ilişkileri, insan ilişkilerini, üretim ve tüketim tarzlarının yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Bilgilerin dijital kaynaklara kopyalanarak muhafaza edilmesi bilgiye erişmeyi kolaylaştırdığı gibi bilginin uzun yıllar saklanmasını da sağlamaktadır; bu depolama yöntemi ile oluşturulan dijital dosyalar düzenli ve sistematik olarak bilginin saklanmasını ve dağıtılmasına yardımcı olur (Alibaş, 2024). Böylece geleneksel raporlama sistemlerinin hızlı bir şekilde değişmesi özellikle toplumsal kamusal alanda insan hayatında fiziksel olarak var olan mevcut bilgilerin bilgisayar ortamına taşınması sayısal dönüşümün en temel unsurunu oluşturarak bilginin/ verilerin saklanabilir ve ulaşılabilirliğinin ömrünü uzatmaktadır. Dünya bu kadar hızlı değişirken dijital dönüşüm de artık dünyanın değişimi içerisinde mecburi bir dönüşüm haline gelmiştir. “Böylece dijitalleşme; herhangi bir işi, eşyayı ve servis hizmetini dijital bir biçime getirmek, dijital bir platformda sunmak veya dijital imkanlar dâhilinde farklı bir iş modeli yaratmak olarak tanımlanabilmektedir” (Güneş, 2024). Küresel olarak her sektörde artan rekabet ortamı toplumları ve sektörleri dijitalleşmeye ayak uydurmaya mecbur bırakmış, disiplinler ve meslek grupları da gelişen teknolojiye uyum sağlamak amacıyla dijitalleşmenin sürecine dahil olmak zorunda kalmıştır.

“Bilişim düşüncesinin yaygınlaşması ve bilgisayar kullanımının artması beraberinde anlayış değişimini de getirmiştir. Bilgi teknolojilerindeki hızlı değişime ayak uydurmak gerektiği düşüncesi, değişimi bir kültür olgusu olarak bilişim bilincinin merkezine yerleştirmiştir” (Çokokumuş, 2012). Dijitalleşme süreci, 21. yüzyılda büyük bir ivme kazanmış ve yalnızca ekonomi ve teknoloji alanında değil, aynı zamanda kültür ve sanat gibi toplumsal pratiklerin de yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Dijital kültür olarak adlandırılan bu yeni dönemde, sanat üretimi ve tüketimi dijital platformlar üzerinden gerçekleşmekte, sanatsal ifade biçimleri dijital teknolojilerin sunduğu olanaklarla çeşitlenmektedir. Sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ gibi teknolojiler, sanatın deneyimlenme biçimlerini yeniden tanımlarken, dijital arşivleme ve dijital sergiler kültürel mirasın korunmasında yeni imkânlar sunmaktadır.

Dijitalleşme verilerin saklanması ve bilgiye ulaşmada hızlı bir akış sağladığı için bilgi çağında özelliklerle birçok kurumu değiştirmiş ve onları bir üst seviyeye çıkmasını sağlayarak toplumların ve insan hayatının önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Dijitalleşmenin, verilerin depolanması, çevre dostu olması, çok uzun yıllar verilerin saklanması, erişilebilir olmasının kolay olması, maliyetinin az olması, yer ve kâğıt tasarrufu sağlaması, rahatça kontrol edilmesi açısından avantajları vardır.

Kısacası, dijitalleşme sadece teknolojik bir süreç değil, aynı zamanda kültürel dönüşümün önemli bir parçasıdır. Bu dönüşüm, kültür ve sanat alanında hem yeni ifade araçları yaratmakta hem de geleneksel üretim ve tüketim pratiklerini dönüştürmektedir.

2.1.2. Dijital dönüşüm nedir?

Dijital Dönüşümün tanımına ve kapsamına bakacak olursak, öncelikle Türk Dil Kurumu tanımına değinmek gerekir. TDK'ya göre dijital dönüşüm içim öncelikle “dönüşüm” sözcüğüne odaklanalım; olduğundan başka bir biçime bürünme, şekil değiştirme, başka duruma gelme, inkılap ve tahavvül olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Dijital dönüşüm ise, Para ve zaman tasarrufu sağlamak üzere bilgi teknolojilerinin aracılığıyla iş süreçlerinin ve bilgilerin elektronik ortama taşınması; sayısal dönüşüm: Her türlü işi bilgi teknolojilerinin aracılığıyla yapma durumu (TDK, 2024) şeklinde açıklamaktadır.

Dijitalleşme ve dijital dönüşüm kavramları birbirlerinin yerine kullanılan ve genellikle bu açıdan karıştırılan kavramlardır. “Dijitalleşme kelime anlamı ile sayısallaştırmayı ifade etmektedir. Dijital dönüşüm ise; sayısallaştırılan analog verilerin bilgisayara işlenmesi, saklanması ve raporlanmasını sağlamaktadır” (Alibaş, 2024). Dijitalleşme, yukarıda da bahsettiğimiz gibi en temel anlamıyla analog bilgilerin dijital formata dönüştürülmesi veya mevcut süreçlerin dijital araçlarla bir üst düzeye yükseltilmesi anlamına gelir. Örneğin, basılı belgelerin taranarak dijital dosya formatına dönüştürülmesi veya el yazısıyla tutulan kayıtların dijital veri tabanlarına aktarılması dijitalleştirmeye verilecek örnekler arasındadır.

“Dijital Dönüşüm hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar ve değişen toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda, organizasyonların daha etkin, verimli hizmet vermek ve faydalanıcı memnuniyeti sağlamak üzere insan, iş süreçleri ve teknoloji unsurlarında gerçekleştirdiği bütüncül dönüşümdür” (Özer & Atasoy, 2019). Bu açıdan, dijital dönüşüm ise dijitalleşmenin çok ötesine geçerek, iş modellerinin, stratejilerin ve hizmet sunum biçimlerinin tamamen yeniden tasarlanmasını içerir. Bu süreç, dijital teknolojilerin sağladığı fırsatlar doğrultusunda kültürün değişimini ve yenilikçi çözümler

geliştirilmesini gerektirir. Örneğin, geleneksel perakende sektöründe faaliyet gösteren bir şirketin, dijital platformlar üzerinden tamamen çevrimiçi hizmet sunmaya ve satış yapmaya başlaması dijital dönüşümün daha kolay anlaşılabilmesi için örnek olarak verilebilir.

“Dijital dönüşümü, kuruluşların kurum kültürünün, iş modelinin, organizasyon yapısının, iş süreçleri ile ürün ve hizmetlerinin; çalışan, müşteri, vatandaş, iş ortakları ve diğer tüm sosyal paydaşlarının yararını gözeterek, bir bütünlük içinde yenilenmesi/değiştirilmesi sürecinde, bilişim ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımını sağlayan bir değişim olarak da ifade etmek de mümkündür” (Özer & Atasoy, 2019). Dijital dönüşüm ile beraber işletmelerde artık yazılım sistemleri kullanılmaya başlanmıştır bu da iş sürecinde internetin kullanılmasıyla birlikte önemli bir değişim yenilikçi dönüşüm sürecine girmelerine sebep olmuştur.

Birbirini etkileyen bu süreçler dijital dönüşümle birlikte toplumların kültürlerini, insanların alışveriş alışkanlıklarını da kökünden değiştirmiştir. Dijital dönüşüm yalnızca ekonomik ve teknolojik bir olgu değildir; aynı zamanda kültürel ve toplumsal yaşamı dönüştüren derin bir değişim sürecidir. Özellikle kültür-sanat sektörü dijital dönüşümden etkilenmiş, kültürel üretim ve tüketim pratikleri dijital platformlara kaymıştır. Sanal müzeler, dijital arşivleme, online sergiler ve artırılmış gerçeklik uygulamaları bu dönüşümün önemli örnekleri arasında yer alır.

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamayı daha hızlı ve kolay bir şekilde erişebildikleri dijital süreçlere entegre etmektedir. Bu sayede dijitalleşme ile birlikte kişiler çağın hızına ve erişimin kolaylığına ayak uydurarak zamandan tasarruf ederek boş zaman sürelerini arttırmayı başarmış, dijitalleşmeyi dolayısıyla eğitim, sosyalleşme, sağlık, yemek, alıveriş, bilgi, sanat vb. gibi tüm ihtiyaçlarını sayısal formatta kullanarak yaşamlarının önemli ve büyük kısmına yerleşmeyi başarmıştır (Önen, 2024). “Dijital sanat, fizik, matematik gibi bilimlere olan yakınlığından dolayı geleneksel anlamıyla sanat, sanatçı, sanat yapıtı ve izleyici kavramlarını değişime uğratmıştır. Dijital sanat, sanatsal anlatım biçimi olarak reddedilemez hale gelmiştir. Bu sanat günümüzde zaman, hız ve algılama biçimlerinde köklü değişimlere neden olmuştur” (Çokokumuş, 2012).

Benzer şekilde dijital dönüşüm, eğitimde de önemli değişimler meydana getirmiştir. Özellikle uzaktan eğitim, e-öğrenme platformları ve dijital sınıf uygulamaları sayesinde bilgiye erişim kolaylaşmış ve daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Artık online eğitim olarak nitelendirilecek uzaktan eğitim imkânı birçok disiplinde kullanılmaya başlanmış bambaşka

ülkelerde dünyanın her şeyindeki insanların bir araya gelerek bilgilerini paylaşmasına olanak tanımıştır.

Dijitalleşme analog verilerin formüle edilerek sayısallaşması anlamına gelirken, dijital dönüşüm bu verilerin Stratejik düzeyde dijital teknolojilerle iş modeli ve organizasyonel olarak dönüşümüdür. Dijitalleşme süreç olarak daha sınırlıyken dijital dönüşüm sınırsız ve kapsamı geniş olan bir süreci ifade eder. Dijitalleşme de verimliliği artırırken dijital dönüşüm artan verimliliğin sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Dijitalleşmeyi daha çok fiziksel olarak var olan bilgi ve verilerin dijital arşivlere aktarılması olarak düşünülmeli, dijital dönüşüm ise daha çok sunulan hizmetlerin dijitalde sunulması olarak anlaşılmalıdır örnek olarak fiziksel olarak sunulan hizmet sektörünün e- ticaret sistemlerine geçiş yapması durumları dijital dönüşüme örnek olarak verilebilir.

2.1.3. Tarihsel süreçler

İnsanlık tarihine bakıldığında zaman dijitalleşmenin kökenleri, MÖ 1300'lü yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu süreç hesaplamalarda sayıların sayısallaşması ile başlamaktadır. Antik Yunan'da özellikle yıldızların, güneşin döngüsünün ve evrenin hesaplanması ile başlayan süreç öncelikle parmak hesabıyla başlamış olup daha sonra abaküs yöntemi kullanılarak ilerlemeler sağlanmıştır. 1600'lü yıllarda parmak hesabına ve abaküslere ek olarak bu alandaki ilk teknolojik gelişme olan hesap makinesinin icadı teknoloji alanındaki gelişmelerin kökenini oluşturur.

18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi toplumları doğmuş, buharlı makineler tekstil ve madencilik alanında kullanılmış, buharlı ulaşım araçlarının yapılması ulaşım ve ticareti geliştirecek devrimsel nitelikte icatları oluşturmaktadır. “Sanayide buhar ve elektrik gücünün kullanılması Endüstri 1.0, elektrik enerji ve kitlesel üretimin kullanılması endüstri 2.0, 1960'ların sonlarına doğru programlanabilir makine ile otomasyon kullanılması Endüstri 3.0 dönemini kapsamaktadır” (Höke, 2024). Birinci Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu dönemde yaşanan gelişmeler günümüze kadar geçerliliğini koruyarak teknolojik ilerlemelerin temel zeminini oluşturmaktadır.

19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde İkinci Sanayi Devriminden söz etmek mümkündür. Özellikle elektriğin kullanılmaya başlanması, telefonun, telgrafın radyo ve televizyonun icadı ve yaygınlaşması iletişimi kitlesel boyutlara taşımış, beraberinde aydınlatmanın gelişimi teknolojik gelişmelerin temel dayanağını oluşturacak

güçte bir ilerlemeye sebep olmuştur. “Önemli iletişim araçlarından biri olan radyonun insanların yaşam alanlarında, oturma odalarında kullanılması teknolojik gelişmelerle yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda transistörün icat edilmesi, radyo yayınlarının kalitesini artırmasının yanı sıra boyutlarını küçülterek bu iletişim aracını taşınabilir hâle getirmiştir” (Değirmencioglu, 2016).

1970’li yıllardan itibaren bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması 3. Sanayi Devriminin başlangıcı olarak sayılmaktadır. Dijitalleşmenin önemli bir basamağı olan bilgisayarlaşma süreciyle beraber verilerin sayısal ifadelerinin işlenmesi ve depolanması aynı zamanda bir başkasına iletilmesine olanak tanınması sayesinde günümüz teknolojilerinin gelişiminin temel zeminini hazırlamıştır. 1950’li yıllarda ilk dijital bilgisayar olan askeri kullanım amacına uygun olarak hazırlanan ve özellikle nükleer hesaplamalar için kullanılması amaçlanan ENIAC adlı bilgisayarın ortaya çıkışıyla ilişkilendirilebilir (Tarhan). Bu bilgisayar sayıların görüntülerini birbirinden ayırarak, eşitlikleri karşılaştırabilme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda toplama, çıkarma, çarpma, bölme gibi temel matematiksel işlemleri yaparak sayıların kareköklerini de hesaplayabilmektedir.

Bilgisayar kullanımının artması beraberinde internet kullanımının da yaygınlaşması bilginin dijital ortama taşınması önceki sanayi devrimlerine kıyasla sadece iş gücünde yenilikleri değil aynı zamanda kurumsal ve ticari çalışmaların gelişmesini oldukça fazla etkilemiştir.

İlk olarak II. Dünya Savaşı döneminde askeri ve bilimsel amaçlarla geliştirilen dijital teknolojiler, 1970’lerden itibaren kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasıyla toplumsal hayatta daha geniş bir etki alanı bulmuştur. 1980’li yıllarda ABD ordularının birbirleri ile iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla ARPA.NET internet bağlantısı ile yeni bir çağın ilk adımları atılmıştır (Tarhan, s. 3). Özellikle 1980’ler ve 1990’lar, dijitalleşmenin hız kazandığı ve küresel ölçekte etkili olduğu dönemler olarak öne çıkar. Bu dönemde, bilgisayarların yanı sıra internetin yaygınlaşması, bilgiye erişimi radikal bir biçimde dönüştürmüştür ve dijitalleşmenin temelleri atılmıştır.

“Önemli bir diğer gelişme ise 1989’da World Wide Web’in (www) geliştirilmesiyle olmuştur. İnternet hem ticari hem de multimedia için uygun bir platform haline gelmiş ve kullanımı yaygınlık kazanmıştır” (Kaşık, 2024). İnternetin altyapı alanı geliştikten sonra da küresel kullanım alanları da genişlemiştir. Böylece, akademi, ekonomi, diplomasi, finans, sağlık, seyahat, alışveriş, sosyal ağlar, okullar vd. gibi kullanım alanları yaygınlaşmıştır. “İnternet Protokolü (IP) teknolojisinde, yollanan veriler katmanlara göre paketlenerek

yollanmakta ve bu paketler alıcı tarafından teker teker açılarak veri iletimi sağlanmaktadır. Bu yöntem iletilen veri, iletme şekli ve iletme biçimini birbirinden ayırarak iletişim sürecini kolaylaştırmaktadır” (Sucu, 2014).

Bilgisayarın ortaya çıkışı ve yaygınlaşması ardından internet kullanımının yaygınlaşması dijitalleşme alanında hızlı bir ilerleme yaşanmasını sağlamaktadır. “Bilgisayarlar, bilgiyi, sanatı ve kültürleri evrenselleştirmede olağanüstü yeteneklerle donatılmıştır. Bilgi ve görüntü akışının sınırsız olması, bilginin, hızlı ve kolay yoldan elde edilmesini sağlamıştır. Bilgisayarların yarattığı dünyanın gerçek dünyaya ait duygusal ve nesnel temelleri yok etmesi, gerçeğin yerini alması ve kullanım alanının olanca hızıyla genişlemesi, evrensel bir gözlem deneme yolu olarak hak ettiği seviyenin üstüne çıkarmıştır” (Çokokumuş, 2012).

1940’lardan 1990’lı yıllara kadar geçen bu süreçte bilgisayar ve network alanındaki dijitalleşme gelişmeleri sadece askeri alandaki teknolojik gelişmeler olmaktan çıkmış, kitlesel olarak insanların yaşamına sirayet etmiş, bilginin işlenmesi ve saklanması açısından bilgi teknolojilerinin gelişmesine ve kurumların ilerlemelerine, kültürlerin tarzlarının değişmesine sebep olmuştur. “Dijitalleşmeyle birlikte elektronik araçların boyutları küçülmüş, aynı zamanda enformasyonun mobilizasyonu mümkün hâle gelmiştir. Sayısallaşma ayrıca iletişimi kablolarla bağımlı olmaktan kurtarmış, bireysel iletişim araçlarının kullanımı yaygınlık göstermiştir” (Değirmencioğlu, 2016). Böylece günümüze kadar olan toplumsal değişmelerin temelinde hızlı dijitalleşmenin bir çıkış noktası olduğunu söylemek gerekir.

“1990’lı yıllara kadar kullanım karşılığı bulan teknoloji, bugün yorumladığımız anlamıyla internetin kendisi olarak öne çıkmaz. Literatürde web 1.0 olarak tanımlanan bu ilk kullanım alanı, temelde bir kaynaktan kullanıcıya doğru tek yönlü bir iletişim alanı olarak kurgulanmıştır” (Ercansungur, 2024). Bilişim teknolojilerinin bu kadar hızlı değişmesi ve gelişmesi özellikle iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler olumlu olarak etkilemiştir. Özellikle tüm dünyada ülkelerin ve toplumların birbirine entegre olması sayesinde politik, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda dünyada küreselleşme olarak adlandırılan bir dönüşüme sebep olmuştur (Höke, 2024). “Küreselleşme” kavramı ile birlikte artık dünya birbiriyle haberli, iletişim halinde ve entegre bir şekilde siyasal, ekonomik ve politik süreçlerini yürütmektedir. Yenilikler, bilgi, sermaye, ticari anlaşmalar, teknoloji ve alışveriş hizmetleri açısından ülkelerin birbirleri arasında hızlı ve kolay etkileşimi sağlayarak küreselleşmenin temel unsurlarını oluşturur.

2000’li yıllardan günümüze kadar olan süreçte dijitalleşme artık altın çağını yaşamaktadır. Hem küresel hem de toplumsal olarak tarihsel süreç içerisinde değişen ve gelişen dijitalleşme süreci insanların yaşamları üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olmaktadır. *“Dijitalleşme kavramı, bugün hemen her alana nüfuz etmiş ve pek çok alanı etkisi altına almıştır. Sıklıkla değişim kavramı ile anılan bu kavram, sadece teknolojinin gündelik hayatı derinden etkilemesi olarak açıklanamayan, gündelik hayatı domine eden bir fenomen olarak ifade edilebilmektedir”* (Tarhan). Mobil teknolojilerin gelişmesi (akıllı telefonlar, dizüstü bilgisayarlar, tabletler vd.) gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sosyal ağlar, sosyal paylaşım siteleri ve sonunda kullanılan sosyal medya dijital anlamda iletişimin, paylaşımın ve hizmetlerin tamamını oluşturur. Bunların devamında günümüze kadar olan süreçte bulut sisteminin gelişmesi, depolama alanlarının gelişmesi dijital arşivleme konusunda büyük ilerlemelere sebep olmuştur.

Aynı şekilde özellikle son 10 yılda gelişen yapay zekâ AI, kamu hizmetleri, eğitim, sağlık, ekonomi, gibi birçok alanda yeniliklere ve dijital kültürün değişmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak çalışma hizmetleri ve sistemlerinde mevcut normların değişmesine yeni normların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böylece dijitalleşme ve dijital dönüşüm ile insanların yaşamları oldukça kolaylaşmış istenilen her bilgiye ulaşımında gündelik hayat içerisinde erişim hızlı ve pratik haline gelmiştir. *“Özellikle 2000’li yıllarla birlikte ardı ardına gelen yenilikler ve bu yeniliklerin toplumsal yansımaları, zaman ve mekân sınırlılıklarını ortadan kaldırma, bireysel ve toplumsal bağlamda bilişsel, eylemsel ve deneyimsel yetiler üzerinde önemli dönüşümler olarak karşılık bulmaktadır”* (Tarhan).

Ekonomik olarak yeni fırsatlar ve iş olanakları ortaya çıkmış, sosyal medya kullanımı ve web sitelerinin yaygınlaştırılması ile insanlar hizmetlerini internet üzerinden satmaya başlamışlardır. Bu da verdikleri hizmetlerin herkes tarafından ulaşılabilir olmasına imkân tanımaktadır. Dijital vatandaşlık kavramlarıyla toplumsal olarak sürdürülebilir değişimler meydana gelmiştir. Dijital vatandaşlık ile kişiler artık devlet kurumlarına gitme zorunluluğu olmadan birçok vatandaşlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir.

İletişimin dijitalleşmesi ile artık gazete ve dergi yayınları, kitaplar ve tüm basılı yayınlar internet arşivinde muhafaza edilmeye ve dijital olarak erişime açılarak insanların kütüphanelere bile dijital olarak ulaşabilmesine olanak tanımıştır. *“Bunun yanında yeni iletişim teknolojileri olan internet, web sayfaları ve sosyal medya platformları da dijital iletişim bakımından değerlendirilebilir. Özellikle dijitalleşme ile ortaya çıkan yeni iletişim teknolojileri sayesinde tek yönlü iletişim anlayışı iki yönlü ve daha katılımcı bir iletişim*

yaklaşımına yerini bırakmıştır” (Tarhan). Bununla beraber özellikle film, iletişim teknolojisi gibi alanlarda dijitalleşme yaklaşımının gelişmesiyle beraber Yapay zekâ, NFT ve dijital müzeler, dijital sergilerin oluşması teknolojinin sanatın eğitimi ve gelişiminde katkısı önemli boyutlara ulaşmıştır (Ünlü & Cerev, 2023).

Sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetlerinin de dijitalleşmesi özellikle uzaktan eğitim sistemlerinin gelişmesi insanların bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmakta, fiziksel olarak harcadıkları zamanı ve maliyeti düşürmüştür ve aynı zamanda eğitimin dijitalleşmesi eğitimde fırsat eşitliğini arttıran unsurlar içermektedir. “*Açık Kaynak Ansiklopediler*, katkı vermek isteyen gönüllü kullanıcıların katılımlarıyla oluşan bir ansiklopedi türüdür. Bu ansiklopediler çevrimiçi bilgi kaynaklarının ortaya çıkmasını sağlamışlardır” (Sucu, 2014). Yüksek maliyetli basılı yayınlar, evlerimizde oldukça yer işgal eden veya sadece kütüphanelerde bulabileceğimiz ansiklopedilerin dijital ortama taşınması (örnek olarak Wikipedia) sayesinde herkes bilgiye ulaşmada eşitlenmeye başlamıştır. Bu durum hem zamandan hem mekândan tasarruf sağlanmasına olanak tanımıştır. Benzer şekilde sağlık hizmetlerinin dijitalleşmesi insanların kamu kurumlarına gitmeden tahlil sonuçlarını görebilmesi, kendi sağlık durumunu takip edebilmesi ve sağlık hizmetlerine erişim için randevu alım işlemlerinin kolaylaşması anlamına gelmektedir.

2.1.4. Dijital dönüşümün etkileri

Dijital Dönüşümün etkileri oldukça çok boyutludur, eğitim, ekonomik, sosyal, kültürel, sanatsal birçok alanda etkileri oldukça geniştir. Dijitalleşme hayatlarımıza hızlı bir giriş yapmış ve birçok şeyi neredeyse kökünden değiştirmiştir. Özellikle akıllı telefonlar sosyal medya platformları, mobil uygulamalar, çevrimiçi öğrenmeler insanların yaşam biçimlerinde devrimsel değişikliklere yol açmıştır. Dijitalleşme alışverişten hobiye sanattan ekonomiye eğitimden sağlığa her alanda günlük yaşam pratiklerimizin bir bütünü oluşturmaktadır.

Ekonomik olarak etkilerine bakıldığında, dijitalleşme iş süreçleri otomatikleşir, iş verimliliğini artırır ve maliyetleri düşürür üretimin seri bir şekilde devam etmesine olanak tanır. Yeni iş modelleri ortaya çıkar özellikle e-ticaretin gelişmesiyle uzaktan çalışmaya etkisi vardır. Dijitalin kullanıldığı yeni meslek grupları oluştur bu da istihdamın artmasına yol açarken aynı zamanda bazı meslek gruplarının da ortadan kalkmasına sebep olur.

“Dijitalleşmenin etkisinin en çok tartışılan alanı sosyo-kültürel yapıdır. Dijital dünyadaki dijital unsurların yarattığı çevre, yerleşik ve geleneksel kültürel yapı değişikliğini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu, genç kuşakta daha net bir şekilde gözlemlenecektir” (Yetkin, 2019). Sosyal ve kültürel olarak dijital dönüşümün etkileri de fazladır. Özellikle sosyal medyanın ve sosyal paylaşım sitelerinin artması iletişimde köklü değişikliklere sebep olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi vatandaşların hizmet alımları kolaylaşmış sağlık ve kamu hizmetlerinde online işlemlere geçilmesi süreçleri kolay ve erişilebilir hale getirmiştir. Ancak dijital okuryazarlık eğitimlerinin artmaması halinde ortaya bazı sorunlar da çıkmıştır özellikle akıllı telefon, bilgisayar, kamu kurumlarının uygulamaları göz önüne alındığında, “Eğitim düzeyi ile de ilişkilendirilebilecek bu aksaklık daha çok yaş ile de ilişkilendirilebilmektedir. 60 yaş ve üzeri bireylerin akıllı cep telefonu ve bilgisayar kullanma becerisindeki yetersizlikleri bu bağlamda değerlendirilebilir” (Tarhan). Bu yüzden dijital okuryazarlık eğitimleri devlet tarafından desteklenerek artmalıdır ki vatandaşlar bu süreçlere kolaylıkla adapte olabilsinler.

Teknolojik olarak gelişmeler sanat, edebiyat, eğitim alanında değişikliklere sebep olmuştur. Yapay zekâ destekli hazırlanan sinema filmleri gerçeğe yakınlık anlamında devrimler yaratmıştır. Sanata erişim artmıştır ve öğrenilmesi aynı zamanda yaygınlaşması hızlanmıştır. Sanat eserleri artık tuval üzerinde değil dijital çizimlerle yapılması yaygınlaşmış, dijital fotoğrafçılık gelişmiş, video ve efekt sanatları ilerleme göstermiştir. Dijitalleşme, kültürel üretimi demokratikleştirir. Artık herkes, video, müzik veya yazılı içerik üreterek kültürel üretime katkıda bulunabilir. Ancak bu durum da herkesin üretim yapmasının bilgi kirliliğine dönüşmesinin yolunun açılmasına sebep olabilecek dezavantajlardan biridir.

Teknolojik olarak gelişmelerin dezavantajları da olmaktadır özellikle siber güvenlik sorunları meydana çıkar. “Dijitalleşmenin önündeki en büyük engellerden biri de kişisel bilgilerin korunması yönünde insanlardaki güvensizliktir. Özellikle siber suçların yaygınlaştığı ve geleneksel medya aracılığıyla haberlerinin yapıldığı bir süreçte kişilerin banka ve kimlik bilgilerinin başkalarının eline geçeceği ve bunun sonucunda yaşayacakları birtakım sorunlar, dijitalleşmenin toplumun geneline yayılması önünde bir engel olarak görülebilir” (Tarhan). Avantajları bakımından teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler toplumsal olarak yaşanan suçların sonucunda güvenlik kameraları ve kamu hizmetlerinin dijitalleşmesiyle sürecin hızlı ve güvenilir takibi için önemlidir.

Eğitim çevrim içi olarak hizmet sunmakta ve herkesin erişmesini kolaylaştırmaktadır. Eğitimin özellikle küresel pandemi döneminde çevrim içi olarak yaygınlaşmasıyla beraber kolaylıklarının yanında dezavantajları da olmaktadır. Örneğin gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasında internet alt yapısı veya kaynak yetersizliği (tablet, telefon, cep telefonu) gibi konularda birtakım farklılıklar vardır. Bu farklılıklar da eğitime erişimde bazı gruplara avantaj sağlarken bazı gruplar için imkânsızlıklar sebebiyle zorluklar da yaratmaktadır.

Dijital Dönüşüm kültürleri birbirlerine yaklaştırır en uzaktaki bir kültürün bile tarihini ve dilini öğrenebilmemize imkân tanır. Böylece yerel küçük kültür ve topluluklar bile ortak dijital dille daha fazla tanınır ve sürdürülebilirliği artar.

2.1.5. Kültür nedir? Tanımı ve tarihçesi

Türk Dil Kurumunun Kültür sözcüğünün tanımına bakacak olursak “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin:” (TDK,2025) şeklinde tanımlamaktadır. Aynı zamanda TDK, “Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” tanımını da eklemiştir.

Kültür, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak tarih boyunca farklı disiplinlerde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Sosyal bilimler, antropoloji, sosyoloji, tarih ve felsefe gibi alanlarda kültür kavramı, toplumların düşünsel, maddi ve manevi unsurlarını anlamının temel anahtarı olarak kabul edilir.

İlk kez Latince işlemek, onarmak, bakmak, yetiştirmek, ikamet etmek anlamlarına gelen ve “colore” kelimesinden türeyen “*cultura*”, başlangıçta toprağı işleme anlamına gelirken, zamanla insan zihninin ve toplumun gelişimini ifade eden daha geniş bir anlama kavuşmuştur. Önceleri Romalılar, kendiliğinden doğada yetişmeyen insanlar tarafından ekilen biçilen ekinlere culture yani kültür bitkisi olarak adlandırmışlardı (Oğuz, 2011). Daha sonra kültür sözcüğü yine Roma’da *cultura animi* (ruhun işlenmesi) ifadesi, insanın zihinsel gelişimini vurgulamıştır.

Kültür sözcüğü; “Var olan kelimenin anlamına soyut kavramlar yüklenmiş, kelime pek çok yerde bir toprağı değil de bir insanı işlemek, toprağı değil insana özen göstermek, tarım amaçlı değil kişilik açısından iyileşme ve eğitime anlamlarıyla kullanılmaya

başlamıştır” (Aslan , 2024). Öncelikli olarak kültür sözcüğü toprağı ve tarımı tanımlamak tarımsal faaliyetleri açıklamak için kullanılan sözcük, yıllar içerisinde tanımı genişletilerek medeniyet, uygarlık, şehirleşme anlamlarında kullanılarak birçok farklı anlam kazanmaktadır.

Marshall’ın *Sosyoloji Sözlüğü*’nde yer alan kültür tanımına göre, sosyal bilimciler kültür terimini gündelik dilde kullanıldığından daha geniş ve sınırlayıcı olmayan bir biçimde ele alma eğilimindedir. Sosyal bilim bağlamında kültür, insan toplumunda biyolojik değil, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her türlü bilgi, inanç, norm, değer ve pratikleri kapsayan bir kavram olarak tanımlanır (Marshall, 2005).

Modernleşme ile birlikte kültürün tanımında değişiklikler görülmüştür. Tanım olarak kültür bir süreci işret eder aynı kalmaz çünkü kültürlerin evrildiğı kabul edilmesi gereken bir gerçekliktir; bu yüzden kültürün tanımı da evrimler geçirir tam olarak doğrulanmış tartışmasız bir kültür kavramı yoktur (Dennett , 2013).

Tam olarak kültür kelimesinin anlamının ne zaman tarım anlamından insan davranışlarına evrildiğı bilinemese de özellikle 17. yüzyılda filozof Cicero tarafından kullanıldığı düşünülmekte ve “Cicero tarafından cultura animi şeklinde kullanılan terim insan nefsinin terbiyesi anlamına gelmektedir ve kültür kelimesi aynı anlamıyla insanın gerekli bilgileri edinerek akıl yürütme, belli ilkelere göre davranma, nefesine hâkim olma, kişilik sahibi olma hali için bugün de kullanılmaktadır” (Oğuz, 2011).

18. yüzyıldan itibaren kültür kavramı, giderek soyut bir anlam kazanarak daha kapsamlı biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kültür, felsefe, sanat, bilimsel bilgi ve yerel pratikler gibi çeşitli alanlarda, bir topluluğun yaşam tarzlarını, geleneklerini ve genel olarak değerler bütününe ifade eden bir kavrama dönüşmüştür (Aslan , 2024). Bu anlam genişlemesiyle birlikte kültür, yalnızca tekil bir olguyu tanımlayan somut bir kavram olmaktan çıkarak hem çoğul bir yapıya kavuşmuş hem de soyut bir düzleme taşınmıştır. Bu bağlamda “Asya kültürü”, “Avrupa kültürü” ya da “Antik Yunan kültürü” gibi ifadelerle, belirli bir coğrafyada yaşayan ya da ortak tarihsel deneyimlere sahip toplulukların değer sistemlerini tanımlamak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

19. yüzyılda antropolojinin gelişmesiyle birlikte kültür, farklı toplulukların yaşam biçimlerini, pratiklerini inceleyen kapsamlı bir kavram haline gelmiştir. Kùltürler biyolojik olarak değil sosyolojik olarak bir sonraki nesle miras kalır. Kùltürler öğrenilir, öğretilir ve insan davranışlarını ve eylemlerini düzenleyen yaşam pratikleri rehberi olarak varlığını sürdürür.

Kültür, en genel anlamıyla bir toplumun ortak değerlerini, normlarını, inançlarını, geleneklerini, bilgi birikimini ve sanatsal üretimlerini ifade eder. Edward B. Tylor'un (1871) Primitive Culture adlı eserinde yaptığı tanım, Kültür çalışmalarının temel taşlarından biri olarak kabul edilir. Bu tanıma göre, Kültür ya da uygarlık, en geniş anlamıyla bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve insanın toplumun bir üyesi olarak kazandığı diğer yetenekler ve alışkanlıkların bütünüdür.

19. Yüzyılın ortalarından sonra kültür kelimesi civilization yani uygarlık kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Oğuz, 2011). TDK'nın uygarlık kelimesi için karşılığına bakacak olursak “Uygar olma durumu; medeniyet, medenilik. Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü; medeniyet:”¹ (TDK,2025). Kültür, maddi ve manevi olmak üzere iki temel kategoriye ayrılabilir. Maddi kültür; araç gereçler, mimari, giysi ve teknoloji gibi fiziksel unsurlardan oluşurken, manevi kültür; dil, din, değer yargıları ve toplumsal normlar gibi soyut unsurları kapsar. Kültür, her toplumun ihtiyaçlarına göre farklılık gösterir. Kültür sayesinde insanlar var oldukları toplumlarda kimlikler kazanır ortak deneyim ve gelenekler etrafında toplanırlar. İnsanlar kendilerini ait hissederler ve bir amaç uğruna örgütlenirler.

20. yüzyıldan itibaren kültür kavramı, yapısalcılık, postmodernizm ve kültürel çalışmalar, sanat, teknoloji gibi farklı teorik yaklaşımlar ışığında yeniden ele alınmıştır. Bununla beraber, kültürün bu şekilde kullanılması, kültürü sabit bir olgudan ziyade sürekli yeniden üretilen ve değişen aynı zamanda dinamik bir pratikler bütünü olarak görmeyi teşvik etmiştir. Yirminci yüzyılda kültür daha çok iktidar, bilgi, güç, politika, kimlik, dijitalleşme, küreselleşme, çeşitlilik, göç gibi farklı bağlamlarda yeniden yorumlanmıştır ve farklı toplumların farklı kültürleri ve onların kimlikleri dönüşümleri ve tüm evrimsel süreçleri kültür oluşumuna dâhil olarak incelenmektedir. “Kültürün var olabilmesi için belirli bir zaman dilimi içerisinde kültürel kodların, sembollerin de var olması gerekir. Bireyin olaylar karşısında vaziyet alışlarıyla kültürü yansıttığı görüşünde olan Şerif Mardin (..) vaziyet alışlar, bireyin durumlar karşısında aldığı kararları kendi kültürel değerler süzgecinden aldığını göstermektedir.” (Akboğa, 2021). Buradan da anlaşılıyor ki bireysel kararlar toplumsallığımızı yani kültürel değerlerimizi yansıtır ve kültür bireylerin yaşamının şekillenmesinde tüm eylemlerinin süreçlerinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi Ocak 2025).

2.1.6. Dijital kültür: kavramsal bir çerçeve

Değişen yeni teknolojiler ve gelişen dijitalleşme süreci her alanı olduğu gibi kültürel alanı da etkilemiştir. Dijital teknolojiler ile birlikte bireyler ve toplumların düşünme, yaşama iletişim kurma ve üretme, tüketme alışkanlıklarının değişmesi süreci dijital kültür olarak adlandırılır. Dijital araçların gelişim süreçlerinde internetin yaygınlaşması, sosyal medyanın varlığı, dijital sanat alanında yaşanan gelişmeler ve yapay zekânın toplum hayatına girmesi kişilerin ve toplumların yaşam tarzlarını değiştirerek yeni bir kültürün yaratılmasına zemin hazırlamaktadır. Dijitalleşme bu alanların her birinde var olarak yeni kültürlerin üretilmesini sağlar. Öncelikle mevcut kültürler değişim göstererek daha sonraları yeni kültürlerin de ortaya çıkması ve yaygınlaştırılması şeklinde devam eden bir süreci işaret eder. Geleneksel kültür, dijital kültürle birleşerek yeni kültürleri oluşturur.

Daha önceki başlıkta da anlattığımız üzere dijital kavramı sayısallaşma ile ilişkilidir. Sıfırlar ve birlerden oluşan kodların hayatımızda form kazanması elektronikleşme ve teknolojikleşme sürecinin temelidir. Toplumsal yapılardaki ilk değişiklikler 20. yüzyılın sonlarına doğru bilgisayarın ve internetin kullanımı ve yayılmasıyla başlamıştır. “Bilgisayarlar, bilgiyi, sanatı ve kültürleri evrenselleştirmede olağanüstü yeteneklerle donatılmıştır. Bilgi ve görüntü akışının sınırsız olması, bilginin, hızlı ve kolay yoldan elde edilmesini sağlamıştır. Bilgisayarların yarattığı dünyanın gerçek dünyaya ait duygusal ve nesnel temelleri yok etmesi, gerçeğin yerini alması ve kullanım alanının olanca hızıyla genişlemesi, evrensel bir gözlem deneme yolu olarak hak ettiği seviyenin üstüne çıkarmıştır” (Çokokumuş, 2012). Özellikle internetin gelişmesi dijital toplumsallaşma için en önemli unsurdur.

Toplumların dijital araçlarla birbirine bağlanması internet aracılığı ile bilgisayarların birbirine bağlanması ile paralellik gösterir. Telefonlar, bilgisayarlar, tabletler ve diğer tüm erişilebilir cihazlar bireylerin eylemlerini kolayla kontrol edebilir. Farklı meslek gruplarından, farklı coğrafya ve kültürlerden insanların birbirleriyle ilişki içerisinde olması kültürün dijitalleşmesi ile mümkün olmaktadır. Böylece günlük yaşam pratiklerinden, diplomasiye, ekonomi ve sanata, eğitim gibi tüm alanlarda yenilikler ve bu yeniliklerin merkezi konumda olduğu görülmektedir.

Web 2.0’ın gelişimiyle birlikte 2000’li yıllarda dijital kültürün dönüşmesinde önemli bir rol oynar. Web 2.0 ile birlikte sadece bilgiye erişim kolaylaşmamış aynı zamanda katılımcı kültürün oluşması yolu açılmıştır. “Dijital yerlilerin sahip oldukları özelliklerinin

en başında, internetin keşfiyle gelişen, sosyal ağları (facebook, myspace, flickr, vb.) etkin kullanabilmek, ulaşmak istenilen bilgileri hiper metinler ve arama motorları (google, altavista, vb.) aracılığıyla kolaylıkla edinebilmek gelmektedir.” (Arabacı & Polat, 2013). Web 2.0 kullanıcılara katılımcı olmayı, içerik üretmeyi ve tanıtmayı hem tüketici hem de üretici oldukları bir alanı açmıştır. Bu da web 2.0’ın Web 1.0’dan en önemli farklarından biridir.

Web 2.0’ın gelişmesiyle hem üretim hem tüketim tarzları değişmiş, kültür medya sanat alanlarında daha interaktif daha hızlı bir modernleşme süreci başlamıştır. Kullanıcı odaklı içerik üretimi kurulan yeni platformlar etkileşimin tek değil çok yönlü olmasını sağlar. “Dijital dünyada mesajların amacı tek yönlü olarak sadece gönderenden hedef kitleye ulaştırma olmaktan çıkmıştır. Yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla dijitalleşen dünya ile bireyler; anında habere tweet atarak ya da Facebook’ta paylaşarak mesajların tek yönlü olmasının önüne geçmeye çalışmaktadırlar” (Toker & Çalık, 2016). Etkileşim ve eylemler stabil ve standart değil, dinamik ve gelişime açıktır. Bireyler kendi dijital kimliklerini Web 2.0 sayesinde oluşturur ve kolektif olarak geliştirirler. Bu durum da dijital kültürü geliştirir.

Web 2.0 ile birlikte artık bireyler bloglar, formlar ve sosyal ağlarla tanışmış böylece hem bireysel hem toplumsal olarak kendilerini ifade edebilecekleri özgür ve dijital bir alan yaratmıştır. Bu da kamusal alanın yapısının da değiştiği anlamına gelir. Böylece de dijitalleşme artık sadece teknik olarak kullanılan bir araç değil, aynı zamanda da toplumsal ve kültürel yaşam pratiklerinin yeniden üretildiği ve yaygınlaştığı dinamik bir alan haline gelmiştir.

2000’li yılların ortalarından itibaren gelişen sosyal medya platformları hızla yayılmış insanların hayatında önemli bir konumda kendine yer bulmuştur. “Dijital toplumda bireyler; kendilerini dijital ortamlarda ifade ettiğini düşünmekte, bu durum da bireylerin olayları derinden inceleyememesine ve sadece yüzeysel görüntülerle algılanan olayların da eleştirel bakılamamasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda dijital dünya, yeni dönem bireylerini gerçekliğin rahatsız edici boyutlarından da koruyarak cezbetmektedir” (Toker & Çalık, 2016). Dijital kültürün değişmesinde önemli noktada olan sosyal medya platformları kişiler arası iletişim pratiklerini dönüştürmüştür. Özellikle YouTube, Twitter, Facebook gibi platformlar sadece kişilerin yeni kimlik oluşturup bu kimlikleri sergilediği alanlar değil aynı zamanda da sosyalleşme, haberleşme, bilgi paylaşımı, kültürel üretim ve kültürel zenginleştirme aracı haline gelmiştir. Sosyal mecralar sayesinde dijital kamusal alanlar

oluşmaya başlamış, geleneksel kamusal alan algısı değişmiş, ticari ve ekonomik mantığın yönetim algısı algoritmaya yani sayısala bağlı olarak değişmiştir.

Dijital toplumda yaşayan bireylerin kendine has özellikleri vardır. “Bu süreç dolayımında bir toplumun bireylerinin mevcut toplumu şekillendirirken, toplumun da bireyleri şekillendirdiği ifade edilebilmektedir. Bu süreçte davranışı eyleme dökememe durumu veya uzaktan eylemde bulunabilme yetisi; bu dönemin bireylerinin öne çıkan özellikleri olarak dikkat çekmektedir” (Toker & Çalık, 2016). Dijital toplumun bireylerinin özelliklerin başında çevrim içi dayanışma, çevrim içi arkadaşlıklar ve çevrim içi iletişim gelmektedir.

Kültürü oluşturan da dijital topluma interaktif olarak katılan bireylerdir. Dijitalleşmiş kültürle birlikte bireylerin hem içerik tüketicisi hem de içerik üreticisi olarak konumlandığı bir alanı tanımlamaktadır. “Dijital çağ, sosyal platformlarını kullanıma sunarken aynı zamanda toplumun her alanına entegre olarak kendi içerisinde bir kültür de oluşturmuştur. Bu da bu platformları yalnızca bir medya aracı olarak görülmesinin dışına çıkarmış, dijital mecralar insanlar arasında kendini var edebilmek için bir amaç olarak görülmeye başlanmıştır” (Önen, 2024). Katılımcı kültür içinde bireyler, blog yazıları, videolar, podcast’ler, yorumlar ve beğeniler aracılığıyla dijital ortamın aktif bileşenleri haline gelmiştir. İnsanlar çevrim içi platformlarla birlikte sohbet edebilir, tartışmalara, eğitimlere katılabilir, organize olabilir, örgütlenebilir, bilgi aktarımları ve deneyim paylaşımları yapabilirler.

Geleneksel kültürden farklı olarak dijital kültürün oluşmasında algoritmalar etkilidir. Bu kültür ağlar üzerinden paylaşılır ve gelişir. Bireyler ve gruplar, dijital ağlar üzerinden birbirleriyle iletişime geçebilme imkânına sahiptirler ve aynı zamanda kültürel ürünleri küresel dolaşıma sokabilmekte ve çok merkezli bir kültürel ortamın parçası haline gelmektedirler. Böylece de yerel kültürler çevrim içi ağlar sayesinde global kültür haline gelebilmektedir.

Dijital kültürü geleneksel kültürden ayıran birçok özellikten biri de katılımcı bir kültürden bahsetmeye olanak tanınmasıdır. “Dijitalleşme her bireye kendilerine özgü içerik üretme ya da profil çizme hakkı tanırken, onlara sınırsız içerik üretme özgürlüğü tanıyarak bireylere yaşamlarında olmadığı kadar özgürlük alanı sunmaktadır. Bu da aynı zamanda bireye kendini ifade edebilme olanağı sunarak onlara psikolojik anlamda doyum sağlamaktadır” (Önen, 2024). Bireylerin interaktif olarak katıldığı ve oluşum aşamasında var oldukları dijital kültür, insanların hem üretici hem de tüketici olduğu bir kültür türünü

ifade eder. Kullanıcılar, blog yazıları, sosyal medya paylaşımları, görsel ve işitsel içerikler aracılığıyla dijital kültürel üretime doğrudan katkıda bulunmaktadır.

Geleneksel medya iletişim araçlarındaki tek yönlü iletişim dijital kültür için mevcut değildir. Hatta tam aksine çift yönlü bir iletişim vardır. Anlık olarak geri bildirim alıp verebilmemizi beğenmeyi veya beğenmemeyi, bunlarla ilgili yorum yapabilmeyi sağlar. Geleneksel kültürün aksine karşılıklı etkileşimin olduğu aynı zamanda sürecin oldukça hızlı ilerlediği bir kültürden bahsedebiliriz.

2.1.7. Dijitalleşmenin sanat üretimi, tüketimi ve yayılımı üzerindeki etkileri

Bilimin ve teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda özellikle 1980'lerin sonlarında internetin hayatımıza girmesi ve 2000'li yılların başlarında neredeyse herkese ulaşmasıyla beraber alışkanlıklarımız ve yaşam tarzlarımız kültürlerimiz de değişiklikler olmuştur. “Günümüz dünyasında ekonomik, siyasi ve sanayi kapsamında devamlı olarak varyasyonlar meydana gelmekte ve gelişim aşamasında önemli adımlar atılmaktadır. Özellikle de etkisini en fazla üretim aşamasında gösteren Endüstri 4.0, teknolojinin de devamlı olarak gelişimiyle dönem içerisinde yenilikçi anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Endüstri 4.0'ın temel unsurlarını iletişim, internet ve bilişim teknolojileri oluşturmaktadır” (Ünlü & Cerev, 2023).

Toplumsal alanın pek çok yönünde yaşanan dönüşümler, sanat alanında da etkili olmuş; sanatın hem biçimsel olarak yeni formlar kazanmasına hem de farklı süreçlerden geçerek yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle modernizmin etkileriyle birlikte, bilgisayar teknolojilerinin ve internetin gelişimi sanatsal üretimde kayda değer bir dönüşüm yaratmıştır. Sanat eserlerinin oluşturulma, paylaşılma ve dolaşıma girme biçimleri bu yeni dijital çağda önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Zira sanat eserleri yalnızca estetik objeler değil, aynı zamanda geçmişten geleceğe aktarılan kültürel miras unsurlarıdır. Bu bağlamda dijital teknolojilerle iç içe geçmiş bir çağda yaşayan günümüz kuşakları ve gelecek nesiller, sanatın biçimsel ve içeriksel dönüşümlerine tanıklık etmektedir. Dolayısıyla, sanat formlarının değişim geçirmesi kaçınılmaz bir sürecin parçası hâline gelmiştir.

Bilgi çağı ve dijital çağ olarak tanımlanan günümüz toplumsal yapısı, sanat üretiminden tüketimine kadar birçok alanı derinden dönüştürmektedir. Sanatın yalnızca biçimsel yapısı değil, aynı zamanda üretim, dolaşım ve alımlanma biçimleri de dijital teknolojilerin etkisiyle yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda dijital sanat, yalnızca bir

teknik araçla oluşturulan eserler değil, aynı zamanda kavramsal, etkileşimsel ve çoğulcu bir estetik anlayışın ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca sanatın formlarına değil, izleyici ile kurduğu ilişkiye, kültürel üretimin niteliğine ve sanatın kurumsal çerçevesine de yansımaktadır. Bu çok katmanlı değişimi anlamlandırmak için dijital kültür ve sanat üzerine çalışan üç önemli düşünürün kuramları yol göstericidir. Lev Manovich, Walter Benjamin ve Pierre Lévy.

Lev Manovich (2001), *The Language of New Media* adlı eserinde dijital sanatın temelini oluşturan “yeni medya estetiği”ni açıklarken, dijital sanatın bilgisayar yazılımına dayalı mantığını ön plana çıkarır. Ona göre dijital sanat, klasik anlamda tekil ve tamamlanmış bir sanat eserinden farklı olarak modüler, otomatikleştirilebilir, çoklu ve değiştirilebilir yapılardan oluşur. Bu özellikler, sanatın hem üretiminde hem de izleyiciyle etkileşiminde köklü bir paradigma değişikliğine işaret eder. Örneğin, bir dijital enstalasyon ya da sanal gerçeklik uygulaması, farklı izleyicilerle her seferinde farklı deneyimler üretebilir; böylece sanat eseri, sabit değil, değişken ve süreç odaklı bir yapı kazanır. Manovich’e göre bu türden sanatlar, “veri tabanı estetiği” içinde değerlendirilmelidir; çünkü izleyici, sanatın içinde “dolaşarak” yeni anlam dizgeleri kurabilir. Bu yaklaşım, izleyiciyi sadece bir gözlemci değil, aynı zamanda bir katılımcı olarak konumlandırır.

Walter Benjamin’in *Mekanik Çoğaltım Çağında Sanat Eseri* (1936) başlıklı çalışması, sanat eserinin özgünlüğü (aura) ile teknik çoğaltım arasındaki ilişkiyi ele alır. Benjamin’e göre, teknik araçlarla çoğaltılabilen sanat eserleri, kutsallıklarını ve tarihsel bağlam içinde taşıdıkları "aura"yı yitirir. Ancak bu kayıp, aynı zamanda yeni bir potansiyeli de beraberinde getirir: sanat artık daha geniş kitlelere ulaşabilir ve politik bir işleve kavuşabilir. Dijital sanat bağlamında bu analiz güncellenebilir. Zira dijital üretimler, sonsuz sayıda kopyalanabilir ve her ortamda yeniden üretilebilir. Bu durum, Benjamin’in tanımladığı aura kaybını daha da derinleştirir; ancak aynı zamanda sanatın daha demokratik, erişilebilir ve yeniden üretilebilir hâle gelmesini de sağlar. Dijital sanatın ağlar üzerinden dolaşımı, izleyiciyi pasif bir konumdan çıkararak katılımcı bir özneye dönüştürür. Benjamin’in perspektifiyle bakıldığında, dijital sanat hem modern çağın estetik krizini hem de potansiyelini bünyesinde taşır.

Pierre Lévy (1997), bilgi toplumunu tanımlarken kolektif zekâ kavramını öne çıkarır. Ona göre dijital ortamlar, bireysel bilgilerin merkezi olmayan biçimde birleşmesine olanak tanıyarak kültürel üretimi kolektif ve çoğulcu bir zemine taşır. Sanatın bu dijital düzlemdeki üretimi de artık bireysel bir dâhinin ürünü olmak yerine, ağlar, algoritmalar ve kullanıcı

etkileşimleri yoluyla ortaklaşa şekillenen bir süreç hâline gelmiştir. Bu anlayış, dijital sanatın hem yaratım sürecinde hem de alımlanma biçiminde çok merkezli bir yapıya büründüğünü gösterir. Örneğin çevrimiçi bir sanal müze projesi, sadece sanatçının eserini sunmaz; aynı zamanda kullanıcı yorumları, etkileşimli ekranlar ve algoritmalar aracılığıyla sürekli biçim değiştirir. Lévy'nin teorisi, bu yeni yapıyı katılımcı kültür ve hareketli bilgi ağları üzerinden okur. Sanat, bu yeni çağda hem içerik hem de biçim açısından sabit değil, devingen bir yapının parçasıdır.

Teknoloji ve sanat tarih boyunca birbirini etkileyerek dönüşmüştür. (Özel Sağlamtimur, 2010) göre, “21. yüzyılın sanat dünyası, fizik, kimya, optik, elektronik gibi gelişen teknolojilerle etkileşime girmiş; internet sanatı, yazılım sanatı gibi yeni biçimler ve multimedya gibi karma teknikler ortaya çıkmıştır.” Bu dönüşüm yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda işlevseldir; sanat artık yalnızca fiziksel mekâna bağlı bir üretim değil, sanal gerçeklik teknolojileriyle mekândan bağımsız hâle gelen bir deneyim alanıdır. Fotoğraf makineleri, video ve ses kayıt cihazları, mikrofonlar, ışık ve ses sistemlerindeki gelişmelerin ardından, bilgisayar programlarının sanata entegre edilmesi, devrim niteliğinde bir dönüşüm yaratmıştır.

Bu teknolojik gelişmeler, sanat eserlerinin hem korunmasını hem de çoğaltılmasını kolaylaştırmış; kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımı konusunda yeni imkânlar sunmuştur. (Çokokumuş, 2012) göre, “özgün sanat yapıtları bilgisayar aracılığıyla çoğaltılarak daha geniş kitlelere ulaşmakta, bu sayede bozulmaya karşı korunmakta ve insanlığın ortak değerine dönüşmektedir.” Dijital formda depolanan sanat eserleri, uzun süre muhafaza edilebilmekte ve küresel erişime açılabilir. Ancak bu durum, aynı zamanda yapıtların değiştirilebilmesi, bozulması ya da izinsiz kopyalanması gibi etik ve hukuki sorunları da beraberinde getirmektedir.

Dijital sanatın üretim süreci, yalnızca fiziksel becerilerle değil, teknik bilgi ve dijital okuryazarlıkla da şekillenmektedir. Artık sanat, yalnızca estetik bir yaratım değil, aynı zamanda veri, algoritma ve kod ile işleyen bir üretim sürecidir. Bu durum, sanatı fiziksel eylem olmaktan çıkararak yazılım temelli bir pratiğe dönüştürmektedir. (Çokokumuş, 2012) vurguladığı üzere, dijital çağda sanat, teknik yeterliliğe sahip bireylerin avantaj sağladığı bir alan hâline gelmiştir.

Dijital sanat, 1990’ların sonundan itibaren gelişimini hızlandırmış; 2000’li yıllarda, neredeyse gerçekliği simüle edebilen bir estetik düzeye ulaşmıştır. (Ak, 2013) göre, dijital sanatın sunduğu olağanüstü görsel dünyalar, sinema tarihindeki en büyük dönüşümlerden

birini temsil eder. Matrix ve Yüzüklerin Efendisi gibi yapımlar, dijital tasarımların kamera ile eşdeğer bir rol üstlenmesini sağlamış ve dijital sanat öğelerini doğrudan sinema estetiğine entegre etmiştir. Bu noktada simülasyon, yani gerçeğe yakınlık, dijital sanatın temel niteliklerinden biri hâline gelmiştir.

Sanal müzeler, üç boyutlu modellemeler, illüstrasyonlar, internet temelli sanat uygulamaları, yapay zekâ destekli eserler ve sanal gerçeklik teknolojileri, sanat ile teknoloji arasındaki ilişkiyi daha da derinleştirmektedir. Bu gelişmeler, yalnızca sanatsal üretimi değil, aynı zamanda insan ile makine arasında kurulan yeni bağları da temsil etmektedir. Dijital sanat, artık yalnızca bir tür değil; sanat anlayışını temelden dönüştüren, çoğul, etkileşimli ve dinamik bir kültürel deneyim biçimi olarak konumlanmaktadır.

2.1.8. Yeni medya sanatı, dijital performans ve sanal müzeler

Teknoloji ve dijitalleşmede yaşanan ilerlemeler sanatın üretimini nasıl etkilediğini önceki bölümlerde bahsetmiştik. Şimdi sanatın sergilenmesinin de nasıl değiştiğini açıklayacağız. Dijitalleşme süreci sanatın üretim sergilenme ve yaygınlaştırılmasını kökünden değiştirir.

Geleneksel yapıdaki sanat formlarının yerini teknoloji ile birleşmiş yapay zekâ ile desteklenen yeni medya sanatı ve dijital performanslara bırakmıştır. Bu değişim ve dönüşüm sonucunda sanat ve izleyici arasında bağ gözle görünen bir şekilde değişmektedir. Özellikle pandemi dönemi ile beraber tüm dünyada sanat ederlerinin fiziksel mekânları yerini sanallaşmaya bırakmıştır. Bunun bir sonucu olarak sanal müzelerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Sanat eserlerinin sergilenmesi ve paylaşılması sanal müzelerle birlikte köklü bir değişime gitmiştir.

Geçmiş yıllardan günümüze kadar olan süreçte sanatın mekân anlayışı duvarlarda tablolar, portreler, ikonlardan ve onların fiziksel olarak yerinde seyredilmesinden teknolojinin gelişmesiyle sınırlarının çok ötesine taşınmış sanat, sanatın mekânı ve sanatın izleyicisini değiştirerek yeni bir sanat boyutuna ulaşılmıştır (Selçuk, 2022). Bunu en çok gözlemlediğimiz zaman Covid-19 döneminde küresel bir olağan üstü hal ilan edildiği zamandır. İnsanların müzeleri gezebilecek olanakları olmadığında evlerinden sanat galerilerini, müzeleri sanal olarak gezip görebilme şansına sahip olmuştur.

Sadece sanat müzelerinin sanal olarak gezilip görülebilmesi değil aslında daha yeni olan şey sanal müzelerin de oluşturulmasıdır. “Bilgisayar teknolojisinin yaygınlaşması ve

sanatçıların bilgisayarı kısa sürede kullanmaya başlamasıyla, resim, heykel, endüstri tasarımından başka müzik, koreografi ve “somut” şiir alanlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Çok sayıda animasyon, dijital tasarımlar dünyası büyük bir hızla ilerlemiş, müzelerde özel sergiler bölümünde, bu türden üretilmiş işler izleyici karşısına çıkarılmıştır” (Çokokumuş, 2012).

Yapay zekâ ile desteklenmiş bilgisayar programlarının kullanılması ve yaygınlaşması ile boyalar ve tuvaler yerini lazer ışıklara, üç boyutlu tasarımlara, video efektlere bırakarak yeni bir müzecilik anlayışı gelişmiştir. Aynı zamanda yeni medya sanatıyla beraber çağdaş sanat eserleri veri tabanı ve algoritmalar mantığıyla temellendirilir. Böylece sanatsever veya izletici katmanlı ve dinamik bir sanat deneyimleme imkânı bulur. Dijital sanatı geleneksel sanattan ayıran en önemli fark da işte budur, izleyici hem interaktif olarak sanatın bir parçası olabilir hem de dijital sanat eserleri güncellenebilir ve zamanla değişebilir.

Südor’un bahsettiği gibi sanal müzeler herkesin sanata, sanat yapıtlarına ve müzelere erişimi olması küresel olarak yaygınlaşması oldukça önemlidir her ne kadar herkes tarafından erişilebilir olması kopyalanabilmesini kolaylaştırırsa da yine de eserin orijinal hali bir kişi tarafından satın alınabilir (Südor, 2022). Özellikle internete daha yatkın olan şimdi yaşıyan kuşak sanat yapıtlarında dijital sanatı daha çok kullanmakta teknoloji ve sanatı birleştirerek sanatseverlere sunmaktadır.

Sağlamtimura’a göre “şu da bir gerçektir ki, günümüzde dijital sanata yönelik pek çok önemli sergi, önemli sanat galerilerinde yapılmış ve sanatseverlerce ilgiyle izlenmiştir. Dijital sanat eserleri, müzeler, kurumlar ve özel koleksiyonerler tarafından toplanmaktadır. Ancak, dijital sanat eserlerini toplanması, sunumu ve korunması, sanal müze, mülkiyet ve telif hakkı gibi konular halen tartışılmaktadır” (Özel Sağlamtimur, 2010). Sanat eserlerinin internette kontrolsüz bir şekilde yayılması eserlerin doğruluğu veya anlaşılması istenen anlamı da bozabilmekte izinsiz yayınlamalar veya yanlışlıklara da yol açabilmesi de tartışılan diğer konular arasındadır.

Sanatın sadece fiziksel ortamlara sıkışıp kalmaması aynı zamanda da dijital ortamda sergilenmesi sanatın daha geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanır. Sadece müzeler değil bunun yanında sanat için mekâna ihtiyaç duyan alanlardan biri de performans sanatlarıdır. Performans sanatları beden ve mekânın etkileşimi ve çoğunlukla müzikle birleşimi ile form kazanırken performans sanatlarının da dijital platformlara taşınması bu sanat dalı için artı bir değer kazandırmıştır. “Holografi, birçok sanat dalında yer edinmiş ve birçok teknikte ve farklı üslupta kullanılmıştır. Bu teknik, lazer ışığı kullanılarak bir nesnenin tüm yüzey

verilerini alarak ve bu verileri üç boyutlu bir görüntü olarak kaydederek çalışır. Bu bağlamda Günümüzde holografî, özellikle sergi alanlarında sanatçılar tarafından yeni medya sanatı kapsamında giderek daha fazla kullanılmaktadır” (Yıldız , 2024).

En çok pandemi dönemiyle hayatımıza giren dijital performanslar, hologramlar, sanal ortamda izlediğimiz tiyatro müzikal gibi birçok sahne sanatları hayatımızın yeni gözdesi haline gelmiştir. Fiziksel dünyanın kısıtlı imkânları sanal dünyada neredeyse sınırsız ulaşmaktadır. Dijital yeni medya sanatıyla beraber sanatçı ve galeriler yani fiziksel mekanların sıkıntıları ortadan kalmış, sergileri artık o mekâna gelebilecek insanlara değil daha büyük hedef kitlelere ulaşarak global olarak erişilebilir sergiler haline gelmiştir.

2.1.9. Türkiye’de dijitalleşme ve kültür politikaları

Türkiye’de kültür politikalarının dijitalleşme ile entegre olduğu stratejiler şimdilik sınırlı olmakla birlikte özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TÜBİTAK destekli projelerle birlikte dijital alt yapı ve dijital okuryazarlık ile ilgili yatırımların, ilerlemelerin arttığı görülmektedir. Özellikle pandemi sonrası oluşturulan kültür politikaları dijital erişilebilirlik ve kültürel mirasın tanıtılması ve korunması temaları üzerine kurulmuştur. Türkiye’de kültür sanat alanında dijitalleşme, sanal müzecilik, dijital arşiv ve online etkinliklerde görülmektedir. Kültürel mirasın dijitalleşmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Kültür Platformu sayesinde ulusal ve uluslararası sahada görünürlük kazanmıştır.

E- devlet uygulamaları, e- kütüphaneler, dijital arşivler, sanal sergi ve online dil eğitimi platformları, Ayasofya gibi kültürel mirasların dijital arşivlenmesi, el yazmalarının dijital olarak yeniden yüklenmesi, eserlerin 3D taranarak sanal gerçekliğe uygun hale gelmesi, Topkapı Sarayı, Anadolu Medeniyetler Müzesi, Pera Müzesi, gibi kültürel mirasların arttırılmış gerçeklikle yeniden canlandırılması ve eserlere çevrim içi erişebilme olanağı, açık arşivler, NFT tabanlı eserlerin online sergileri gibi tüm bu çalışmalar Türkiye’de dijitalleşmenin kültür politikalarının birer göstergesi niteliğindedir.

2.2. Dijitalleşme, Kültür ve Sanat İlişisine Yönelik Bibliyografik Analiz Yöntemi Üzerine Literatür İncelemesi

Dijitalleşmenin kültür ve sanat üzerindeki etkilerine ilişkin akademik ilgi son yıllarda önemli ölçüde artmış; bu alanlarda yapılan çalışmalar, farklı yöntemsel yaklaşımlarla çeşitlenmiştir. Bu çeşitlilik içinde, özellikle bibliyografik analiz yöntemi, literatürdeki eğilimleri belirlemek, araştırma boşluklarını tespit etmek ve akademik üretimin genel çerçevesini ortaya koymak açısından işlevsel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası düzeyde dijital kültür, dijital sanat, yeni medya ve dijital arşivleme gibi temalar üzerine yapılan çalışmalar arasında bibliyometrik ya da bibliyografik analiz yöntemiyle gerçekleştirilen örnekler sınırlı olmakla birlikte giderek artan bir eğilim göstermektedir. Örneğin, dijital sanat pratiklerine yönelik yapılan bibliyografik taramalarda, dijital üretim araçlarının sanatsal ifade biçimlerine etkisi ve disiplinlerarası yaklaşımların öne çıktığı görülmektedir (Zhou & Lin, 2020; Kumar & Bansal, 2021). Yine dijital kültür kavramına odaklanan bibliyografik çalışmalar, bu alanın kavramsal olarak nasıl şekillendiğini, hangi disiplinlerde yoğunlaştığını ve literatürdeki anahtar temaları belirlemeyi amaçlamaktadır (Martínez-Fernández et al., 2019).

Uluslararası literatürde dijital kültür bağlamında yazılmış çalışmalardan olan Sherry Turkle’ın *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other* (2011) çalışması dijital teknolojilerin bireyler arasındaki ilişkiyi dolayısıyla da toplumlar üzerindeki etkisini anlatır. Sosyal medya ve dijital teknolojiler ile beraber yüz yüze ilişkiler yerini dijital ve daha yüzeysel ilişkilere yönelttiğini açıklar. İnsanlar daha bağlı ama daha yalnız olduklarını vurgularlar. Dijital kültür bireylerin duygusal gelişimi, kimlik inşası ve kişilerin topluma aidiyeti üzerine etkilerini sorgular.

Uluslararası düzeyde yapılan analizlerden biri olan, Esmâ Sancar’ın “Dijital Kültür Alanındaki Araştırmaların Bilimsel Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi” (2023) başlıklı çalışmasında, 1996-2023 yılları arasında Web of Science veri tabanında yayımlanan 2259 çalışma incelenmiş; dijital kültür alanındaki anahtar kelime ağları, atıf yoğunlukları ve disiplinlerarası iş birlikleri VOSviewer yazılımı ile haritalandırılmıştır.

Zbigniew Osiński’nin *Development of Digital Culture Research Bibliometric Analysis Using CiteSpace* (2023) adlı çalışması da 1996-2022 yılları arasında Scopus veri tabanından elde edilen yayınların bibliyometrik analizini inceler. Dijital kültür

araştırmalarının son 15 yılda nasıl geliştiğini ancak çalışmaların sınırlı sayıda dergilerde yoğunlaştığını gösterir.

Dijital sanatın uluslararası düzeydeki gelişimini ele alan Fatma Yardibi'nin "Yeni Medya Çağında Dijital Sanatın Yükselişi: Bibliyometrik Analiz" (2024) başlıklı çalışması ise, 1971-2024 yılları arasında yapılan 1537 yayını analiz ederek, dijital sanatın yükselişini tarihsel olarak ve içeriksel temalar üzerinden incelemiştir.

Ay, İ. (2024) Akıllı Ev Sistemleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz: Web Of Science Tabanlı Bir Çalışma analiz kapsamında belirli yıllar arasında yayımlanmış makaleler taranarak çeşitli metriklerle (yayın sayısı, atıf sayısı, işbirliği ağları vb.) değerlendirilmiştir. Bulgular, akıllı ev teknolojilerine olan ilginin son yıllarda arttığını; özellikle mühendislik, bilgisayar bilimleri ve enerji alanlarında yoğunlaşan çalışmalarla disiplinlerarası bir yönelim izlediğini göstermektedir. Ayrıca, bibliyometrik haritalar ve görselleştirme teknikleri kullanılarak konu başlıklarının evrimi ve araştırma eğilimleri de incelenmiştir.

S. Tekin, E.B. Burkut, M. Dal'ın 2024 yılında yaptığı "*Culture and arts management: A bibliometric analysis using softwar*" adlı çalışma kültür ve sanat yönetimi disiplininin zaman içinde nasıl evrildiğini, hangi konuların ön plana çıktığını ve uluslararası iş birliklerinin yapısını ortaya koymaktadır. Ayrıca, alanda en etkili çalışmalar ve araştırmacılar belirlenerek gelecekteki araştırmalar için yol gösterici veriler sunulmuştur.

D. Özer, İ. Ay, N. Alp Dal, Erdoğan, Özdemir Halis, M. Dal, 2025 yılında yaptıkları "*Türkiye'de Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi: Yükselen Akademik Eğilimler ve Gelecek Vizyonu*" adlı çalışmaları 1992 ile 2024 yılları arasında YÖKTEZ arşivinde yer alan 216 tezi inceleyerek akademik eğilimleri ve değişen araştırma modellerini ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulgularına göre 2019 yılından sonra bibliyometrik çalışmalarda gözle görünür bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Ay, İ. & Dal, M. (2024) tarafından hazırlanan 1989'dan Günümüze Dijital Mimarlık: Akademik Yayınların Bibliyometrik Analizi isimli çalışma, 1989'dan 2024'e kadar dijital mimarlık alanında yapılan akademik yayınları bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektedir. Çalışmanın amacı, dijital teknolojilerin mimarlık disiplinindeki etkisini ve bu alandaki bilimsel üretimin zaman içindeki gelişimini ortaya koymaktır.

Ulusal çalışmalar incelendiğinde ise, Türkiye'de dijitalleşme ile kültür-sanat ilişkisini ele alan bibliyografik analiz temelli akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ancak son yıllarda dijital kültürel miras, dijital sanat, yeni medya ve medya arşivciliği gibi alanlarda hazırlanan lisansüstü tezler ve yayınlar, bu yönetime yönelik artan bir ilgiye işaret

etmektedir. Bu çalışmalar, genellikle tematik sınıflandırmalar, dönemsel eğilimler ve disiplinler yönelimler üzerinden ilerleyerek, dijitalleşmenin kültür-sanat alanındaki yerini sistematik biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Diğer yandan hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yürütülen araştırmalar, dijitalleşme ile kültür ve sanat arasındaki ilişkinin akademik alanda giderek daha fazla önem kazandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kullanılan bibliyografik ve bibliyometrik analiz yöntemleri, söz konusu ilişkinin literatürdeki konumunu haritalandırmak, sınıflandırmak ve zaman içindeki dönüşümünü izlemek açısından etkili araçlar sunmaktadır. Bu yöntemle gerçekleştirilen çalışmalar, kavramsal çerçeve ve yöntem açısından birbirini tamamlayan bulgular üreterek literatüre anlamlı katkılar sağlamaktadır.

Türkiye’de dijital sanatın gelişimine odaklanan ilk örneklerden biri olan Ayşe Yılmaz’ın “Dijital Sanatın Gelişimi ve Türkiye'deki Yansımaları: Bibliyografik Bir İnceleme” (Marmara Üniversitesi, 2018) başlıklı yüksek lisans tezi, dijital sanatın tarihsel gelişimini ve bu gelişimin Türkiye akademisindeki karşılıklarını kapsamlı bir bibliyografik analizle incelemiştir. Bu çalışmada dijital sanatın akademik görünürlüğü ve disiplinlerarası konumlanışı değerlendirilerek, dijitalleşmenin sanat üretimindeki etkisi tarihsel bir perspektifle aktarılmıştır.

Benzer bir biçimde Mehmet Demir’in “Dijital Kültür ve Sanat İlişkisi Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmaların Bibliyografik Analizi” (Ankara Üniversitesi, 2020) başlıklı doktora tezinde, dijital kültür ile sanat ilişkisini ele alan akademik çalışmalar tematik olarak sınıflandırılmış; bu alandaki yöntemsel çeşitlilik ve araştırma eğilimleri ayrıntılı biçimde ortaya konmuştur. Demir’in çalışması, dijitalleşmenin yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda kültürel anlam inşasını ve sanatsal etkileşimi nasıl dönüştürdüğünü göstermesi açısından önem taşır.

Yeni medya sanatına odaklanan Elif Kaya’nın “Yeni Medya Sanatının Türkiye'deki Akademik Literatürdeki Yeri: Bibliyografik Bir Değerlendirme” (İstanbul Üniversitesi, 2019) başlıklı yüksek lisans tezi, dijital araçlar ve platformların sanat alanında yarattığı yeni ifade biçimlerinin akademik temsiline odaklanmış; özellikle yeni medya sanatının Türkiye’deki akademik görünürliğini sorgulamıştır. Kaya’nın çalışması, dijital sanatın yalnızca estetik değil, aynı zamanda kültürel dönüşümün bir aracı olarak ele alındığını göstermektedir.

Tekin, S., Burkut, E. B. ve Dal, M. (2024) tarafından gerçekleştirilen bu çalışma, akıllı şehirler ve sanat alanlarında yapılan akademik yayınları bibliyometrik analiz

yöntemiyle incelemektedir. Amaç, bu iki alanın kesişiminde ortaya çıkan bilimsel üretimi değerlendirmek ve araştırma eğilimlerini belirlemektir. kılı şehirler kavramının yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda kültürel ve sanatsal boyutlarıyla da ele alındığını göstermektedir. Sanat ve kentleşme ilişkisini inceleyen çalışmaların artmakta olduğu ve disiplinlerarası araştırmalara açık bir alan olduğu vurgulanmaktadır.

Bilişim teknolojilerinin kültür-sanatla ilişkili bir başka boyutu olan oyun geliştirme konusu da Barancan Uzun, Emel Güven ve Tamer Eren'in birlikte kaleme aldığı "Oyun Geliştirme Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi" (2024) başlıklı araştırmayla değerlendirilmiştir. Bu çalışmada oyun geliştirme alanında yapılmış 46 lisansüstü tez analiz edilerek, oyun teknolojilerinin kültürel üretim içerisindeki yeri ve akademik ilgi düzeyi belirlenmiştir.

Somut olmayan kültürel mirasa yönelik yapılan bir başka araştırma ise, alandaki tez, makale ve bildirileri veri görselleştirme teknikleri ile değerlendiren çalışmadır. SOKÜM alanındaki yayınların dağılımı, yoğunlaştığı temalar ve gelişim süreçleri bibliyometrik olarak analiz edilerek, dijitalleşmenin kültürel mirasın aktarımı üzerindeki etkileri somutlaştırılmıştır.

Sanat kurumlarının dijitalleşmeyle birlikte geçirdiği dönüşüm ise, Handan Aytekin ve Gürhan Aktaş'ın "Türkiye'de Sanal Müze Araştırmaları: Bibliyometrik Analiz" (2023) başlıklı çalışmasında incelenmiştir. Sanal müze temalı akademik çalışmaların disiplinler dağılımları ve metodolojik eğilimleri analiz edilerek, dijitalleşmenin kültürel erişim ve arşivleme pratikleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Kültürel kimlik, diaspora ve dijital bağlamların kesişimine odaklanan bir diğer önemli çalışma da "Dijital Diaspora Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi"dir. 2023 yılında yürütülen bu analiz, dijital diaspora temalı 62 çalışmayı inceleyerek, kimlik, göç ve dijital kültür üçgenindeki akademik eğilimleri ortaya koymuştur.

Damla Erdem ve Ayşegül Kutluk Bozkurt'un "Dijital Rekreasyon Kavramı ve Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi" (2023) başlıklı çalışması ise dijital boş zaman aktiviteleri ve kültürel tüketim biçimlerinin dönüşümünü analiz ederek, özellikle kültürel katılımın dijital ortamlar aracılığıyla nasıl yeniden biçimlendiğini göstermiştir.

Son olarak, Ahmet Kerim Acar'ın "Yeni Medya Teknolojilerinde Müzisyen Kimliğinin Dönüşümü: Yapay Zekâ, Metaverse ve Dijital Dönüşüm Kavramları Üzerine Bibliyometrik Analiz" (2025) başlıklı araştırması, müzikal üretim ve kimlik kavramının yeni medya teknolojileri bağlamında nasıl dönüştüğünü incelemiştir.

Bu alandaki mevcut çalışmalardan farklı olarak, hazırlanmakta olan tez çalışmamız, dijitalleşme, kùltùr ve sanat ilişkisini yalnızca tematik eğilimler ya da yayın görselleştirmeleri üzerinden değil, doğrudan Türkiye'de üretilmiş yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinden son 25 yılı kapsayacak şekilde analiz etmektedir. Böylece çalışmanız, hem ulusal akademik bilgi üretiminin yapısal özelliklerini ortaya koymakta hem de literatürde sıklıkla göz ardı edilen lisansüstü tezlerin kùltürel ve sanatsal dijitalleşme bağlamındaki katkılarını görünür kılmaktadır. Bu yönüyle araştırmanız, dijital kùltür alanında yalnızca yayın trendlerini değil, akademik eğitim süreçlerinin üretimsel haritasını da ortaya çıkararak özgün ve bütüncül bir katkı sunmaktadır.

3. 2000 SONRASI DİJİTALLEŞME, KÜLTÜR VE SANAT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR GENEL DAĞILIMI VE ULUSAL TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK ANALİZİ

Bilimsel bilgi üretiminin temel bileşenlerinden biri olan bibliyografya, yalnızca kaynakların alfabetik ya da tematik olarak sıralanması değil, aynı zamanda belirli bir alandaki entelektüel üretimin haritalanmasını sağlayan kuramsal ve analitik bir araç olarak da değerlendirilmektedir. Türk Dil Kurumu, bibliyografyayı "kaynakça" olarak tanımlasa da bu kavram, çağdaş araştırma paradigması içerisinde çok daha işlevsel bir rol üstlenmektedir. Bibliyografya, yazar adı, yayın başlığı, tarih, yayınevi, konu, anahtar kelimeler ve tematik sınıflandırmalar gibi ayırt edici öğelerin sistematik biçimde derlenmesi yoluyla bilgi üretiminin dokusunu ortaya çıkarır. Ancak bu süreç yalnızca bir arşivleme ya da listeleme etkinliği değildir; aynı zamanda belirli bir akademik alandaki kavramsal kümelenmeleri, kuramsal eğilimleri ve tarihsel yönelimleri analiz etmeye olanak tanıyan bir inceleme biçimidir.

Lucien Febvre'in bilgi tarihine ilişkin çalışmaları, bilginin üretim ve dolaşım süreçlerinin tarihsel-toplumsal bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Bu doğrultuda bibliyografik veriler, yalnızca akademik faaliyetlerin belgelenmesi değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin oluştuğu epistemolojik zeminin ve sosyo-kültürel koşulların izini sürme potansiyeline sahiptir. Öte yandan Shera ve Egan (1952) gibi bilgi bilimi kuramcıları, bibliyografyayı bilginin sosyal organizasyonu içinde merkezi bir konumda değerlendirir. Onlara göre bibliyografya, yalnızca bilgiye erişimin değil, aynı zamanda bilginin sistematik olarak yapılandırılmasının ve yeniden üretiminin de aracıdır. Bu nedenle bibliyografik analizler, hem bilgi sosyolojisinin hem de kültürel analizlerin vazgeçilmez yöntemlerinden biri hâline gelmiştir.

Bu çerçevede bibliyografya, özellikle disiplinler arası çalışmalarda yalnızca geçmişin izini süren statik bir listeleme aracı değil; aksine, belirli bir akademik alandaki bilgi üretimini çözümlerken araştırmacıya yol gösteren dinamik ve kavramsal bir yapı sunar. Akademik literatürün hangi konular etrafında yoğunlaştığı, hangi kavramların öne çıktığı, hangi yazarların belirleyici olduğu gibi soruların yanıtları bibliyografik analiz yoluyla elde edilebilir. Böylelikle bibliyografya, hem mevcut bilgi havuzunun haritasını çıkarır hem de yeni araştırmalara sağlam bir teorik ve metodolojik zemin hazırlar.

3.1. Türkiye’de Dijital Sanatın Gelişimini Akademik Çalışmalardan İzlemek: Genel Bir Değerlendirme

Türkiye’de dijitalleşme sadece sahada değil akademik çalışmalarda da etkisini sürdürmektedir. Akademik çalışma ve araştırmalarda dijitalleşmenin ulusal düzeyde literatürünü incelemek dijitalleşmenin etkisini görmemize fayda sağlamaktadır. Bu açıdan 26.02.2025 tarihinde tez.yok.gov.tr ve dergipark.org.tr araştırma alanlarında, “dijitalleşme”, “dijital”, “dijital sanat” “dijital kültür” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama çalışmasında anahtar kelimelerine uygun olarak ulaşılan tez, makale, bildiri, kitap bölümü ve raporların genel bir değerlendirilmesi yapıldığında çıkan sonuçlar konunun akademik araştırmalarda artarak devam ettiğini açıkça göstermektedir.

Ulusal Tez Merkezi’ne kayıtlı “dijitalleşme” konusunda Türkiye’de yapılmış 2598 adet tez bulunmaktadır. Konu ile ilgili çalışmaların hepsini görebilmek için “tümü” seçeneği seçilerek “dijitalleşme” kelimesi aratılmıştır. Aynı yol izlenerek “dijital” kelimesi “tümü” seçeneğinde aratıldığında 1997’den bu yana 17.948 adet tez çalışması bulunmaktadır. “Tümü” seçeneğiyle beraber “Dijital sanat” kelimesi ile eşleşen 214 adet tez çalışması, “dijital kültür” kelimesiyle 150 adet tez çalışması bulunmaktadır. Konu ile ilgili yazılan akademik tezlerin sadece isimlerine bakıldığında ise; başlığında “dijital” geçen 5272 adet, “dijitalleşme” 432 adet, “Dijital sanat” kelimesi 50 adet, “dijital kültür” kelimesi 43 farklı tez başlığında kullanılmıştır.

Türkiye’de yapılan araştırma makaleleri, kitap incelemeleri gibi konularda önemli bir veri tabanı olan DergiPark üzerinden “dijital” kelimesi ile 11.334 adet makale bulunmaktadır. Bunların 8.715 tanesi araştırma makalesi, 947 tanesi derleme, 139 tanesi konferans bildirimi, 136 tanesi kitap incelemesi, 133 tanesi inceleme makalesi şeklindedir. “Dijitalleşme” kelimesi ile yazılan 1.868 tane çalışma bulunmaktadır. 1460 araştırma makalesi, 216 derleme, 27 kitap incelemesi, 23 tanesi konferans bildirimidir. “Dijital kültür” temalı çalışmaların analizinde 11.142 toplam sonuca ulaşılmıştır. Bunların 79.455 tanesi araştırma makalesi, 4.905 tanesi derleme, 2.142 tanesi kitap incelemesi, 1.014 tanesi inceleme makalesi ve 802 tanesi konferans bildirimidir. “Dijital sanat” kelimesiyle ilişkili toplam 64.662 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların 45.893 tanesi araştırma makalesi, 3.076 tanesi derleme, 1.156 tanesi kitap incelemesi, 680 tanesi inceleme makalesidir. Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı’nın Ulusal Tez merkezinde Türkiye’de dijital sanat üzerine yazılmış tezler incelendiğinde 26.04.2025 tarihine kadar “tümü” seçeneği

seçildiğinde 214 adet ilgili tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların 21 tanesi doktora tezi, 25 tanesi Sanatta Yeterlilik, 168 tanesi yüksek lisans tezidir. 2010-2025 yılları arasında; Eğitim, Hukuk, Radyo-Televizyon, Güzel Sanatlar, Sahne ve Görüntü Sanatları, Bilim ve Teknoloji, Mimarlık, Halkla ilişkiler gibi disiplinler arası tez çalışmalarına çalışmalara konu olmaktadır.

DergiPark üzerinden “dijital sanat” kelimesiyle Türkiye’de yapılan çalışmalara analiz edildiğinde, 64,662 tane konuya ilişkin makale bulunmaktadır. Yayın türü olarak bakıldığında 45.893 tane araştırma makalesi, 3.076 tane derleme, 1.156 kitap incelemesi, 850 adet sanat ve edebiyat, 680 adet inceleme makalesi bulunmaktadır. “Dijital sanat” konusuna dair en çok akademik çalışma 2023 yılında 8.113 adet olmaktadır. 2020 yılında 6.355, 2021 yılında 9.397, 2022 yılında 7.517, 2023 yılında 8.113, 2024 yılında 7.822 ve 2025 yılında 1.498 akademik çalışma yapılmıştır. Covid19 pandemi döneminin dijitalleşme sürecinde bir kırılma ve dönüm noktası olduğu gerçeği pandemi öncesi “dijital sanat” üzerine Türkiye’de yapılan çalışmaların sayılarına bakıldığında görülmektedir. 2020 yılında 6.355, 2019 yılında 5.439, 2018 yılında 4.168, 2017 yılında 3.126 akademik çalışma yapılmıştır.

Bilgisayar teknolojilerinin sanata entegre edilmesi ile birlikte yeni bir pratik alan kazanılmıştır. Türkiye’de dijital sanatın gelişimi teknolojik ilerlemeler ve dönüşümle beraber ilerler ve bu dijitalleşme sürecinden doğrudan etkilenir. 1900 ve 2000 yıllarda üniversitelerin güzel sanatlar bölümleri bilgisayar destekli tasarımlarla tanışmıştır. Dijital sanat Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren galeriler, sanat festivalleri ve bağımsız girişimler aracılığıyla görünürlük kazanmıştır. 2010’lara gelindiğinde sanatçılar arasında yeni medya, artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ tabanlı üretimlerin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Örnek olarak İstanbul Bienali dijital sanata özel olarak açılmıştır bu süreçte. Türkiye’de bazı üniversiteler dijital sanat üzerine lisansüstü programlar açmıştır. 2020’lerde Türkiye’de NFT ve yapay zekâ destekli sanat akımları ortaya çıkmıştır. Özel dijital sanat galerileri, dijital sanat için Kültür ve Turizm bakanlığının proje destekli fonlar sağlaması, heykellerin ve illüstrasyonların yapay zekâ destekli olması, ağ tabanlı sanat projeleri, gelişmeler gözlenmektedir.

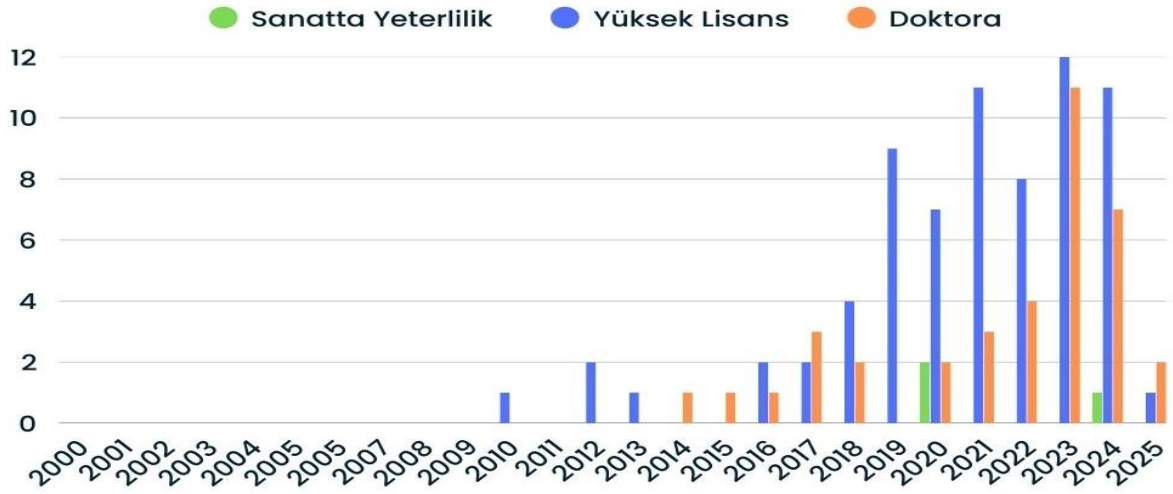
3.2. Ulusal Çalışmalarda Öne Çıkan Temalar ve Kavramlar

Türkçe literatür tarandığında dijital kültür, dijital sanat, kültürel miras konuları bağlamında yazılmış tez ve makaleler incelendiğinde öne çıkan bazı temel kavramlar bulunmaktadır. Dijital kültür bağlamında ortaya çıkan temel kavramlar; dijitalleşme, sanal kültür, dijital kimlik, yeni medya, sosyal medya kültürü, ağ toplumu, dijital gözetim, dijital vatandaşlık, teknoloji ve kültür kavramlarıdır. “Kültürel miras” bağlamında önce çıkan kavramlar dijital arşivleme, somut ve soyut kültürel miras, kültürel mirasın korunması, dijital bellek, dijital müzecilik, sanal müzeler, kültürün sürdürülebilir olması, tarihin dijitalleşmesidir. “Dijital sanat” konusu üzerinde yapılmış çalışmalara bakıldığında yeni medya sanatı, yapay zekâ, NFT, blok zincirleri, dijitalleşen sanat, sanatın dijital dönüşümü, sanal gerçeklik, arttırılmış gerçeklik gibi kavramların genellikle öne çıktığını görmekteyiz. Çalışmalar farklı disiplinlerde yapılmaktadır örneğin, felsefe, tarih, sanat tarihi, iletişim bilimleri, sosyoloji vb. alanlarda son zamanlarda sıklıkla çalışılmaktadır. Bu temalar farklı disiplinlerde farklı bağlamlarda incelenmektedir.

Bu çalışma, dijitalleşme ile kültür ve sanat arasındaki ilişki bağlamında, Türkiye’de 2000 yılı sonrası “dijitalleşme, kültür ve sanat” konusunu ele alan tez çalışmalarını bibliyografik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, literatür taraması ile bibliyografik analiz yöntemleri bir arada kullanılmış; dijital kültür, dijitalleşme, kültürel mirasın dijitalleştirilmesi, yeni medya kültürü, bilgisayar teknolojisinin sanata etkisi ve dijital arşiv gibi temalar, sınırlı bir kaynak grubu üzerinden sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın odağını tüm literatür değil, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve “dijital kültür” anahtar kelimesiyle ulaşılan tezler oluşturmaktadır.

Araştırmanın evreni, 2000-2025 yılları arasında Türkiye’de YÖK Ulusal Tez Merkezinde yayımlanmış, Türkçe yazılmış ve erişime açık tez çalışmalarından oluşmaktadır. Uluslararası ya da yabancı dillerde yazılmış tezler bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Veri seti, “dijital kültür” anahtar kelimesiyle yapılan arama sonucunda ulaşılan 150 tez çalışması üzerinden oluşturulmuştur. Bu tezlerden, konu ile doğrudan ilişkili olmayan ya da Türkçe olmayan 40’ı kapsam dışı bırakılmış; araştırmanın amacı ve kapsamı ile örtüşen 110 tez çalışması ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Söz konusu analiz süreci, 26 Şubat 2025 tarihinde tamamlanmıştır.

3.2.1. Ulusal tezlerin yıllara göre yayın sayısının dağılımı

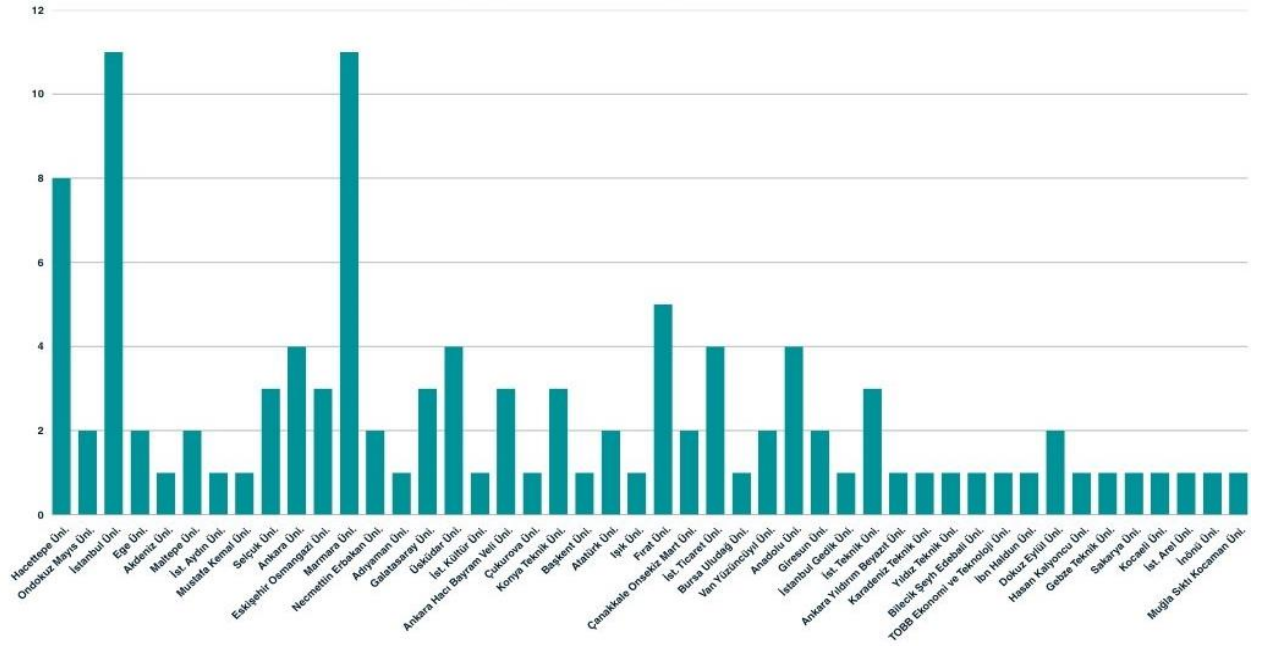
Grafik 3.1. Yıllara Göre Yayın Sayısının Dağılım Grafiği

Grafik 3.1 incelendiğinde 110 çalışmanın yıllara göre dağılımları görülmektedir. Bu grafik “dijital kültür” teması üzerine yazılmış sanatta yeterlilik, yüksek lisans ve doktora tezlerinin yıllara göre dağılımını göstermektedir. Yeşil renkler sanatta yeterlilik, Mavi renkler Yüksek Lisans, Turuncu renkler ise Doktora tezlerini işaret eder.

YÖK Ulusal Tez Merkez’inden elde ettiğimiz verilere göre içerisinde “dijital kültür” teması geçen tez çalışmaları en erken 2010 yılında başlamaktadır. 2000-2009 yılları arasında yapılmış tez çalışması bulunmamaktadır. Bu da dijital kültürün akademide henüz konu olarak yaygınlaşmadığını göstermektedir. Pandemi dönemi ve dijitalleşmenin hayatımıza daha çok entegre olduğu 2019 yılında akademik tez çalışmalarında gözle görülür bir artış tespit edilmiştir. 2019 yılında 9 yüksek lisans tezi yazılmışken konu bağlamında doktora tez çalışması yapılmamıştır. En erken yapılan doktora çalışması 2014 yılına aittir. 2020 yılında 11 tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaların ikisi sanatta yeterlilik, ikisi doktora, yediş yüksek lisans tez çalışmasıdır. En fazla çalışmanın yapıldığı yıl 2023 yılıdır. Bu yıla ait taramalar sonucunda 12 yüksek lisans tezi, 11 doktora tezi yazıldığı tespit edilmiştir.

Elde edilen verilere bakıldığında Türkiye’de dijitalleşme sürecinin özellikle Covid-19 dönemi ve sonrasında dijitalleşmenin hız kazandığı dönemlerde paralel olarak akademik çalışmalarda da dijital kültür açısından artış görülmektedir. Özellikle son 5-6 yılda dijital kültür güncel bir akademik araştırma alanı haline gelmektedir.

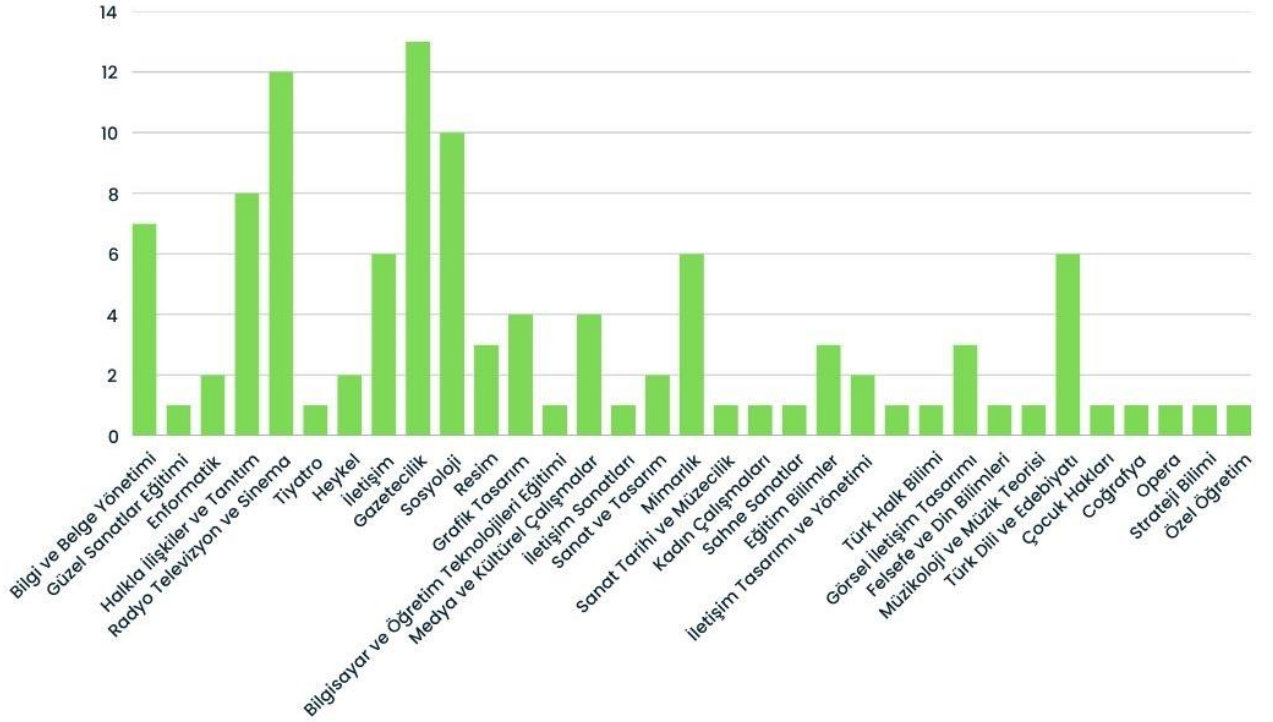
3.2.2. Ulusal tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Grafik 3.2. Yayınların Üniversitelere Göre Dağılım Grafiği

Grafik 3.1 "dijital kültür" temalı tez çalışmalarının üniversitelere göre dağılımını göstermektedir. 110 tane tez çalışması tarandığında her satır konu ile ilgili yazılmış tezlerin hangi üniversitelerde yazıldığı, her bir sütun ise belirli bir üniversitede yapılan tez sayısını ifade etmektedir. Grafik incelendiği zaman en yüksek tez çalışması İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinde üretilmiştir (11 tez). İkinci sırada 8 tez çalışmasıyla Hacettepe Üniversitesi gelmektedir. Birçok üniversitede sadece 1 adet dijital kültür temalı tez çalışması yapıldığı görülmektedir. Bu açıdan İstanbul ve Marmara Üniversiteleri bu alanda daha merkezi konumdadır. Üniversitelerin bünyesinde bulunan öğretim üyesi kadrosunun konuyla ilgisi aynı zamanda ilgili (iletişim, güzel sanatlar, sosyoloji vb.) gibi bölümlerinde sayıca fazla olması dijital kültür çalışmalarını etkilemiştir.

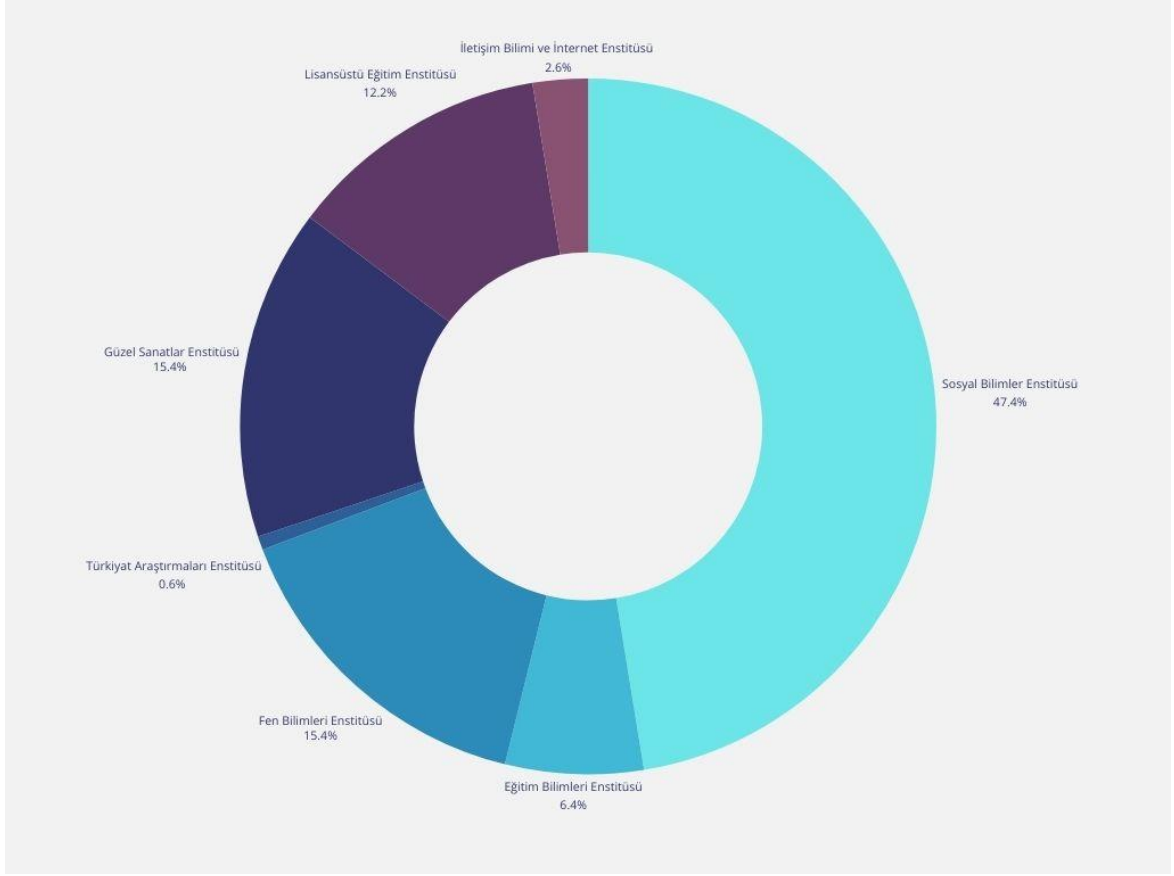
3.2.3. Ulusal tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı

Grafik 3.3. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılım Grafiği

YÖK Ulusal Tez Merkezinde taranan 110 tezin dijital kültür konusunda araştırmaların hangi Anabilim dallarında yoğunlaştığını gösteren bir grafikdir. Dijital kültür çalışmaları iletişim bilimleri, medya, gazetecilik ve sosyoloji gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu beklenen bir durum çünkü dijitalleşme bu alanları doğrudan dönüştürmektedir. Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Dijital medya, haber üretimi ve dijitalleşen habercilik üzerine yapılan akademik çalışmalarda dijital kültür anahtar bir tema olmaktadır. En fazla tez çalışması da Gazetecilik alanında yapılmaktadır. Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'na bakıldığında Görsel-İşitsel medya ile dijitalleşme ilişkisi çalışmaların ortak teması olarak görülerek 12 tez çalışması yapılmıştır. Grafikte üçüncü sırada Sosyoloji Anabilim Dalı gelmektedir. Bu alanda yapılmış 10 tez çalışması incelendiğinde dijital kültürün toplumsal dönüşümlerle ilişkisi üzerine yapılan teorik çalışmalar Sosyoloji alanında görülmektedir.

3.2.4. Ulusal tezlerin enstitülere göre dağılımları

Grafik 3.4. Yayınların Enstitülere Göre Yüzdelik Dağılım Grafiği

Grafik 3.4'te dijital kültür temasında yazılan tezlerin Türkiye'de hangi enstitülere bağlı olarak hazırlandığını ve her bir enstitünün toplam tezler içindeki payını yüzdelik olarak göstermektedir. Sosyal bilimler Enstitüsünün %47.4 oranlar en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Bu dijital kültür konusunun sosyal bilim dallarında özellikle, iletişim, sosyoloji, halkla ilişkiler, gazetecilik vb. gibi alanlarda sıklıkla çalışıldığını gösterir. Dijital kültürün toplumsal etkileri, yeni medya çalışmaları, dijitalleşme ve dijital iletişim gibi temalar bağlamında Sosyal Bilimler Enstitüsünde yoğunlukla çalışıldığını söylemek mümkündür.

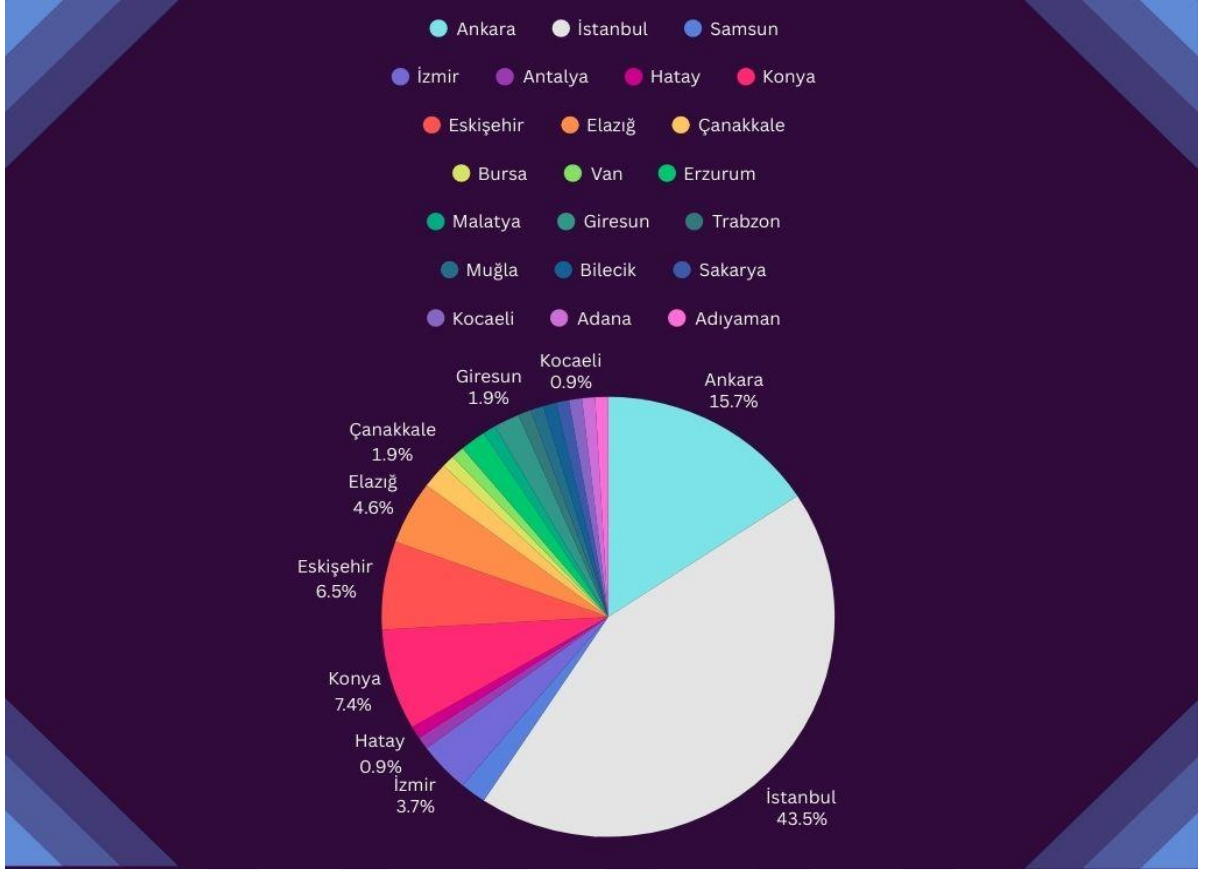
Fen Bilimleri Enstitüsü ve Güzel Sanatlar Enstitüsü %15.4 oranlarıyla eşit paya sahiptir. Fen Bilimlerinde dijital teknolojilerin teknik yönleri (yazılım, veri analizi), Güzel Sanatlarda ise dijital sanat, tasarım veya görsel kültür çalışmaları öne çıkan çalışma konularındandır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki dijital kültürün Türkiye'de daha çok "sosyal" ve "teknolojik" boyutlarıyla ele alındığı, diğerk disiplinlerde ise gelişmeye açık olduğı söylenebilir.

3.2.5. Ulusal tezlerin yayınlandığı yerler

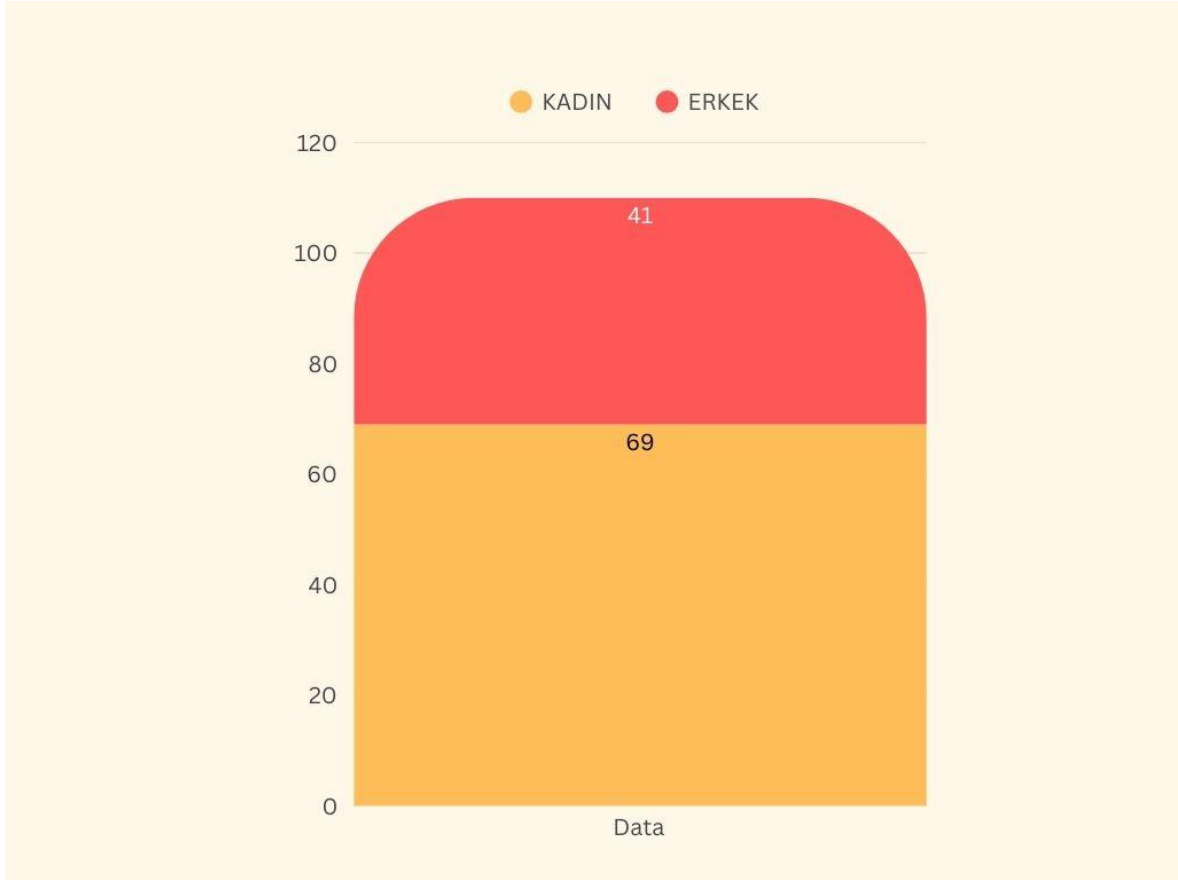
Grafik 3.5 incelendiğinde Dijital kültür temasında yazılan tezlerin bağılı olduğı iller gösterilmektedir. İller grafiğine bakıldığında en büyük dilim %43,5 oranla İstanbul ilinin bu alandaki çalışmalarda önemli bir yere sahip olduğı tespit edilmiştir. %15,7 oranla Ankara ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’de toplamda dijital kültür teması içeren tezlerin 22 farklı şehre yayıldığı görülmektedir.

Bu grafikten hareketle İstanbul ve Ankara illerinin akademik olarak merkezi bir öneme sahip olduğunu söylemek doğru olacaktır. Türkiye’deki en önemli yayın kuruluşlarının ve en fazla sayıda üniversitelerin bu illerde bulunuyor olması da verilerimizi doğrular niteliktedir. Aynı zamanda diğerk 19 şehirde de dijital kültür alanında akademik çalışmalar yapıldığı bilgisi de grafikten çıkarılan bir diğerk sonuçtur.

Grafik 3.5. Çalışmaların Yayımlandığı İller Yüzdelik Grafiği

3.2.6. Ulusal tezlerin cinsiyetlere göre dağılımı

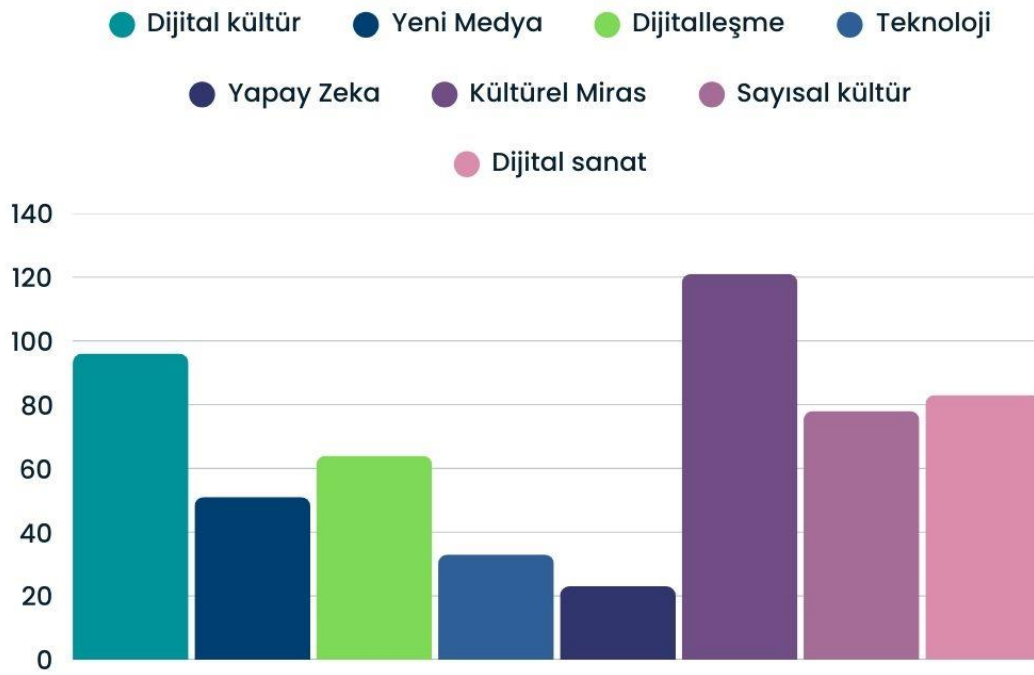
Grafik 3.6. Ulusal Tezlerin Yazarlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılım Grafiği

Grafik 3.6'nın incelenmesi sonucunda, çalışma kapsamında dijital kültür temasında üretilen tezlerin çoğunluğunun kadın araştırmacılar tarafından kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bu durum, dijital kültür, dijital sanat ve ilişkili alanların kadın araştırmacılar tarafından daha yoğun bir ilgiyle ele alındığını göstermektedir. Literatürde de benzer şekilde, dijitalleşme, kültürel dönüşüm ve sanat ilişkisini toplumsal cinsiyet perspektifinden inceleyen çalışmaların sayısının artmakta olduğu belirtilmektedir (Haraway, 1991; Braidotti, 2013). Kadın araştırmacıların bu alana yönelmesi, dijital kültürün sunduğu eleştirel, çok katmanlı ve disiplinlerarası yaklaşım olanaklarıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, dijital kültürün feminist bilgi üretimi ve alternatif temsil biçimleri açısından sağladığı esneklik, kadın araştırmacıların bu alana yönelimlerini güçlendiren bir etken olarak değerlendirilebilir.

Bu bulgu, dijital kültür alanının toplumsal cinsiyet temelli bir çeşitlilik sergilediğini ve özellikle kadın araştırmacılar için eleştirel ve yaratıcı bir bilgi üretim alanı sunduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu durum hem alanın metodolojik yaklaşımları hem de ele

aldığı meseleler açısından kadın araştırmacıların perspektifleriyle zenginleştiğini göstermektedir. Buna ek olarak, bu eğilim, dijital kültür alanındaki toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın temsiliyetinin güçlenmesi bakımından da olumlu bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, dijital kültür araştırmalarının kadın araştırmacıların liderliğinde şekillenmesi, alandaki epistemolojik çeşitliliği artırmakta ve yeni bilgi alanlarının ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır.

3.2.7. Ulusal tezlerin anahtar kelimelere göre dağılımı

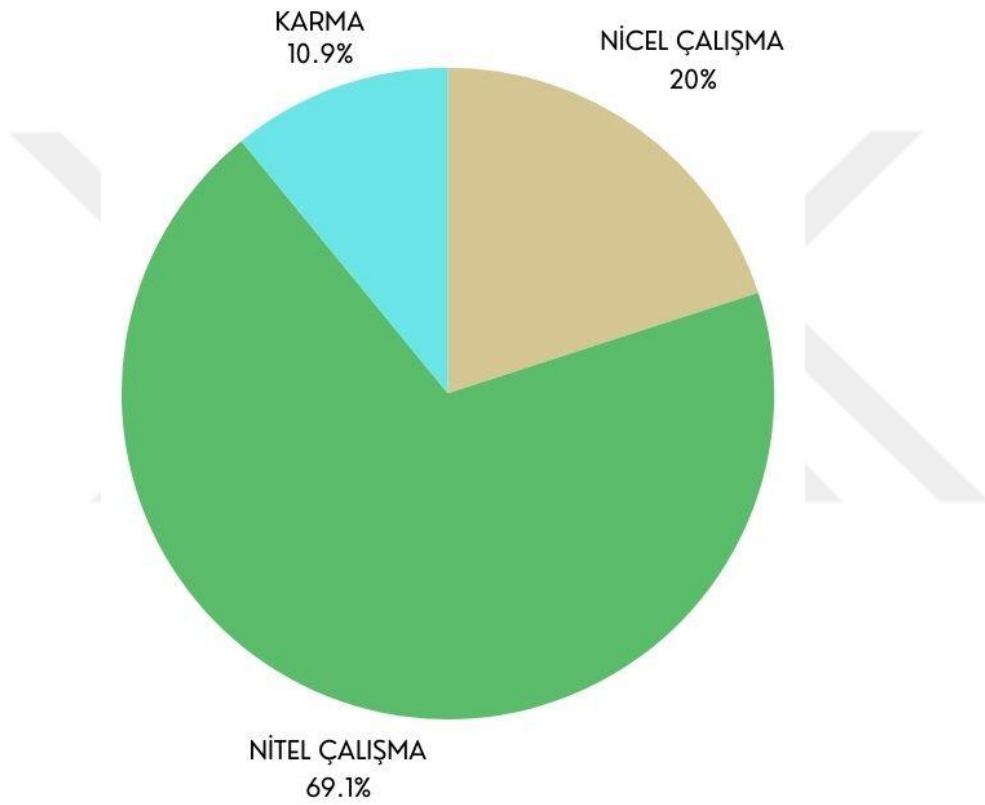

Grafik 3.7. Ulusal Tezlerin Anahtar Kelimelere Göre Dağılım Grafiği

Grafik 3.7 incelendiğinde Ulusal Tez Merkezinden çalışmamız kapsamında taranan 110 tez çalışmasının anahtar kelimeleri incelenmiştir. Elde edilen verilere göre en sık kullanılan anahtar kelimeler sıklık sırasına bağlı olarak kültürel miras, dijital kültür, dijital sanat, sayısal kültür, dijitalleşme, yeni medya, teknoloji ve yapay zekâ şeklindedir. Bu açıdan bakıldığında dijitalleşmenin en çok kültürel mirasın korunması, arşivlenmesi ve aktarımı ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu durum, dijital teknolojilerin kültürel süreklilik açısından ne kadar önemli hale geldiğini ortaya koyar. Grafikte dijital kültürün ve dijital

sanatın sıklıkla anahtar kelimelerde kullanılıyor olması, çalışmalarda dijital yaşam tarzı, kimlik, topluluklar vb. gibi konuların kapsamlı işlendiği söylenebilir ve aynı zamanda Sanat ve kültür üretiminde dijital araçların yoğun kullanımı, bu alanlardaki dönüşümlere işaret etmektedir. “Dijital kültür” teması, kültürel miras ve sanat gibi alanlarla derinlemesine ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

3.2.8. Ulusal tezlerin araştırma yöntemleri

Grafik 3.8 Ulusal Tezlerin Araştırma Yöntemleri Grafiği

Grafik 3.8 incelendiğinde Ulusal Tez merkezinden çalışmamız kapsamında taranan 110 tez çalışmasının araştırma yöntemleri incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda araştırmalarda % 69.1 oranında en fazla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İkinci sırada %20 oranında nitel araştırma yöntemi ve %10 oranında karma araştırma yöntemi kullanıldığı görülmektedir. Çalışmalarda sayısal olarak; 22 nicel araştırma yöntemi, 12 karma araştırma yöntemi, 76 nitel araştırma yöntemi kullanıldığı sonucuna varılmaktadır.

3.2.9. Ulusal tezlerin veri toplama yöntemleri

Veri Toplama Yöntemi			
Nicel Araştırma		Nitel Araştırma	
Anket	12	Görüşmeler ve Derinlemesine Mülakatlar	23
İstatistiksel Analizler	10	Odak Grup Çalışmaları	2
		Doküman Analizi ve İçerik Analizi	45
		Netnografi	6
Karma Yöntem	12		

Grafik 3.9. Ulusal Tezlerin Veri Toplama Yöntemleri Grafiği

Grafik 3.9 incelendiğinde Ulusal Tez Merkezinden çalışmamız kapsamında taranan 110 tez çalışmasının veri toplama yöntemleri incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda yapılan tezlerin beşte birinden fazlasının nitel araştırma yöntemiyle yapıldığı sonucuna varılmıştır. 76 çalışmada nitel yöntem kullanılmış; görüşmeler ve derinlemesine mülakatlar katılımcıların deneyimlerini ve bakış açılarını anlamak için en çok tercih edilen yöntemdir. Bu açıdan Dijital kültür gibi çok katmanlı, sosyo-kültürel ve yoruma açık bir temada nitel çalışmaların öncelikli olması alana katkı sunması açısından oldukça önemlidir. Bu yöntemle, olguların derinlemesine analizi ve bağlamsal yorumlar ön plana çıkmaktadır. Odak Grup Çalışmaları, Literatür taramasına dayalı doküman analizi ve içerik analizi yazılı ya da görsel materyallerin sistematik incelemesi olarak kullanılmıştır. Kategori oluşturmaya yönelik çalışmalar da önemli yer tutmaktadır. Dijital kültür üzerine daha önce yapılan çalışmaları derleyerek yeni bir bakış açısı sunmayı hedefleyen tezlerin sayısı gözle görünür derecede fazladır.

Grafığe bakıldığında veri veya içerik analizi yapan tezler de öne çıkmaktadır. Hem nicel analizler hem nitel analizler çalışmalarda oldukça sık kullanılmıştır. Bu da dijital medyadaki içeriklerin (örneğin sosyal medya postları, görseller, videolar) çözümlemesine dayalı tezlerin sayıca fazla olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda dijital kültürün bireyler üzerindeki etkilerini görmek açısından yapılan çalışmalarda %12.5 oranında görüşmeler yapıldığı tespit edilmiştir. Yine aynı hedef doğrultusunda %6.3 oranında anket çalışmaları yapılmıştır. Bu sonuç, doğrudan anketle veri toplayan çalışmaların görüşmeyle yapılan

alışmalara göre daha az olduğunu gösteriyor; bu da belki katılımcılara ulaşma zorluğu ya da nitel derinliğin ön planda tutulmasıyla açıklanabilir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu tez çalışmasında, 2000–2025 yılları arasında Türkiye’de dijital dönüşüm, kültür ve sanat ilişkisini konu alan yüksek lisans ve doktora tezleri bibliyografik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analiz kapsamında, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "dijital kültür" anahtar kelimesi ile erişilen 110 adet tez çalışması tematik, kurumsal ve yöntemsel açılardan değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, dijitalleşmenin kültürel ve sanatsal üretim üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik çeşitli yönelimleri ve boşlukları görünür kılmıştır.

Bulgular, dijital kültür temasının özellikle 2020 sonrası dönemde ciddi bir akademik ilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Yıllara göre yayın sayılarındaki artış, dijitalleşmenin kültür ve sanat alanlarında yalnızca geçici bir ilgi değil, aksine kurumsallaşan ve süreklilik kazanan bir araştırma alanı haline geldiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, yüksek lisans tezlerinin nicel olarak doktora tezlerinden öne çıkması, konunun özellikle erken akademik düzeylerde daha yoğun çalışıldığını göstermektedir.

Türkiye’de “dijital kültür” üzerine yapılan akademik çalışmalar, özellikle Covid-19 dönemi ve sonrasında hız kazanmış, dijitalleşmenin toplumsal ve akademik süreçlere entegrasyonu ile birlikte önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Üniversiteler bazında analiz edildiğinde, İstanbul ve Marmara Üniversiteleri en fazla tez çalışmasına ev sahipliği yaparken, Hacettepe Üniversitesi ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum, ilgili akademik kadroların ve iletişim, güzel sanatlar, sosyoloji gibi bölümlerin etkisini göstermektedir. Anabilim dalları açısından incelendiğinde, dijital kültür üzerine yapılan çalışmaların en çok gazetecilik, radyo-televizyon, iletişim bilimleri ve sosyoloji gibi alanlarda yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu sonuç, dijitalleşmenin özellikle medya ve kültür çalışmalarında yoğun bir şekilde tartışıldığını ve bu disiplinlerin dijital dönüşüm karşısındaki teorik ve pratik hassasiyetlerini yansıtmaktadır. Dijitalleşmenin medya ve toplumsal dönüşümler üzerindeki etkisi, bu alanlarda yapılan araştırmaların artmasına katkı sağlamıştır.

Enstitü bazlı dağılımlara bakıldığında, en yüksek payın “Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne” ait olduğu görülmektedir (%47.4). Fen Bilimleri ve Güzel Sanatlar Enstitüsü ise %15.4 oranında eşit bir dağılıma sahiptir. Bu durum, dijital kültürün hem teknolojik gelişmelerle hem de sosyal bilimlerin dönüşümüyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tematik analizde tez çalışmalarında en sık kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde dijital kültürle birlikte en sık kullanılan kavramların başında kültürel miras,

sayısal kültür, dijital sanat ve yeni medya yer almıştır. Bu kavramlar, çalışmalarda dijitalleşmenin yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda tarihsel, estetik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alındığını göstermektedir. Aynı zamanda kültürel mirasın öne çıkması, dijital kültürün yalnızca güncel üretim biçimleriyle değil, aynı zamanda kültürel süreklilik, arşivleme ve erişim pratikleriyle de ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu durum, dijital teknolojilerin hem geçmişi koruma hem de geleceğe aktarma işlevi kazandığını ortaya koymaktadır. Dijital sanat ve yeni medya kavramlarının sıkça kullanılması ise dijitalleşmenin estetik ve yaratıcı boyutlarda ne denli dönüşüm yarattığının bir göstergesidir.

Son olarak, coğrafi dağılım açısından İstanbul ve Ankara, akademik çalışmaların en yoğun olarak üretildiği merkezlerdir. Üniversite sayısı, akademik kadroların niteliği ve akademik yayın kuruluşlarının bu şehirlerde yoğunlaşması, dijital kültür üzerine yapılan tez çalışmalarının burada ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, dijital kültür konusunun Türkiye’de akademik olarak giderek daha fazla ele alındığı ve özellikle son beş yılda büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Dijitalleşmenin toplumsal, ekonomik ve kültürel etkileri doğrultusunda, bu alandaki akademik araştırmaların gelecekte daha da genişlemesi beklenmektedir.

Çalışmanın bulguları, literatürde bazı sınırlılıkların da bulunduğu işaret etmektedir. Özellikle sanatta yeterlilik düzeyinde dijital kültür temalı tezlerin sayıca oldukça az olması, dijitalleşmenin yaratıcı üretim pratikleriyle ilişkili yönlerinin henüz yeterince derinlemesine araştırılmadığını düşündürmektedir. Aynı şekilde, yapay zekâ, NFT, artırılmış gerçeklik gibi yeni teknolojilerin kültürel etkilerini merkezine alan tezlerin azlığı da bu alanda gelecek çalışmalar için önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu tez çalışması, dijital dönüşümün kültür ve sanat üzerindeki yansımalarının Türk akademisinde giderek daha fazla ilgi gördüğünü ve farklı disiplinlerce çok boyutlu biçimde işlendiğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda bu çalışma, dijital kültürün akademik görünürlüğünü artırmaya ve gelecek araştırmalar için sistematik bir zemin sunmaya yönelik önemli bir katkı olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın sunduğu bibliyografik harita hem mevcut eğilimleri hem de potansiyel araştırma boşluklarını belirleme açısından rehberlik edici niteliktedir.

5. KAYNAKÇA

- Ak, A.,** 2013. Dijital sanat. *Akademik Bilisim 2013 – XV. Akademik Bilisim Konferansı Bildirileri* (s. 919-923). Akdeniz Üniversitesi. Antalya.
- Ak, A.,** 2013. Görsel sanatlarda yeni bir yaklaşım: Dijital sanat. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 918–926.
- Akboğa, İ.,** 2021. Dijital kültür ve Fütürizm Paradigmaları: Yeni dünya düzeninin inşasında yapay zekanın rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı. İstanbul
- Alibaş, T.,** 2024. Dijitalleşme ve yapay zekânın muhasebeye etkileri: ankara'daki muhasebeciler üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Artvin
- Arabacı, İ. B., Polat, M.,** 2013. Dijital yerliler, dijital göçmenler ve sınıf yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 11-20.
- Aslan, H.,** 2024. Dijitalleşmenin kültür tüketimine etkisi bağlamında dijital yerliler ve dijital göçmenlerin karşılaştırılmalı analizi: Eskişehir örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Türk Halk Bilimi Bilim Dalı. Eskişehir.
- Aydoğan, D., Kaplanoğlu, L.,** 2020. Toplum, sanat ve sanal gerçeklik'. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 79-88.
- Ay, İ.** (2024). Akıllı Ev Sistemleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz: Web Of Science Tabanlı Bir Çalışma. *III. International Fırat Scientific Research Congress*, 114–121.
- Ay, İ., & Dal, M.** (2024). 1989'dan Günümüze Dijital Mimarlık: Akademik Yayınların Bibliyometrik Analizi. *International Science and Art Congress*, 190–198.
- Benjamin, W.,** 2009. Mekanik çoğaltım çağında sanat yapıtı (A. Cemal, Çev.). İstanbul:Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1936 yılında yayımlanmıştır)
- Çokokumuş, B.,** 2012. Dijital ortamda kültür ve sanat. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(3), 51-66.
- Değirmencioğlu, G.,** 2016. Dijitalleşme çağında gazeteciliğin geleceği. *TRT akademi*, 1(2), 592-606.
- Dennett, D.,** 2013. Kültürün evrimi. J. Brockman içinde, *Kültür Önde Gelen Bilim İnsanları Toplum, Sanat, İktidar ve Teknolojiyi Tartışıyor* (s. 18-42). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Ercansungur, D.,** 2024. Dijitalleşme ve spor kavramının dönüşümü: ilişkisel sosyoloji perspektifinden e-spor kitlesi üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

- Febvre, L., Martin, H.J.,** 1976. The coming of the book: The impact of printing 1450– 1800 (D. Gerard, Trans.). London: Verso. (Orijinal eser: L'apparition du livre, 1958)
- Güneş, P.,** 2024. Sosyal sürdürülebilirliğin motivasyon üzerindeki etkisinde dijitalleşmenin düzenleyici rolü. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı. Kocaeli
- Höke, N.,** 2024. Dijitalleşmenin kadın istihdamına etkileri: bankacılık örneği. *Doktora Tezi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli
- Kaşık, H.,** 2024. Dijitalleşmenin Meslekler Üzerine Etkisi: Diyetisyenler Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Lévy, P.,** 1997. Collective intelligence: Mankind's emerging world in cyberspace (R.Bononno, Trans.). Cambridge, MA: Perseus Books. Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Oğuz, E.,** 2011. Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(11), 123-139.
- Önen, T.,** 2024. Dijitalleşmenin ailedeki etkisinin nitel analizi: hane içi kuşaklararası bir karşılaştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. İstanbul.
- Özel Sağlamtimur, Z.,** 2010. Dijital sanat. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 213-237.
- Özer, D., Ay, İ, Alp Dal, N., Erdoğan, J., Halis Özmen, E. G., Tekin, S., Dal, M.,** 2025. Türkiye’de lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi: Yükselen akademik eğilimler ve gelecek vizyonu. *Journal of Art, Design and Architecture (JADA+Arch)*, 1(1), 21–34.
- Özer, U., Atasoy, B.,** 2019. Dijital dönüşüm kapsamında spor yönetimi uygulamaları. *Proceedings Book of 5th International Eurasian Congress on Natural Nutrition*, (s. 2229-2236). Ankara.
- Selçuk, H. E.,** 2022. Sanatın ve sanat mekanlarının dijitalleşme ile dönüşümünün incelenmesi . *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 579-607.
- Shera, J. H., Egan, M. E.,** 1952. Bibliographic organization of knowledge. Chicago: University of Chicago Press.
- Sucu, İ.,** 2014. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı açısından sosyal medya sanal dünya oyunu olarak Second Life örneği. *Doktora Tezi*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul.
- Sunal, G.,** 2016. Sanal gerçeklik ve dijital sinemanın olanakları. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(2), 294-309.

- Süitor, S.**, 2022. Dijital sanat çalışmalarında NFT ve güvenliik. *Joutnal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 180-193.
- Tarhan, A.**, (tarih yok). Dijitalleşmenin tarihsel ve kavramsal süreçleri. A. Tarhan içinde, *Dijital Kültür ve Sosyal Medya* (s. 1-16). Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi. Erzurum.
- Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024).** Akıllı Şehirler ve Sanat Alanlarındaki Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Munzur International Scientific Research And Innovation Congress*, 288–297.
- Tekin, S., Burkut, E. B., Dal, M.,** 2024. Culture and arts management: A bibliometric analysis using software. *Cultural Heritage and Science*, 5(1), 62-74.
- Toker, G., Çalık, D.**, 2016. Ekran çağı insanı ve dijital toplum. *XXI. Yüzyılda Türkiye’de İnternet Konferansı* .
- Türk Dil Kurumu.** (n.d.). Bibliyografya. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr>
- Ünlü, A., Cerev, P.**, 2023. Teknolojinin sanata etkisi: Sanat 4.0. *International Journal of Social Sciences & Humanities*, 487-500.
- Yetkin, Y.**, 2019. Konaklama işletmelerinde dijitalleşme ve dijitalleşmenin sürdürülebilir turizm ile ilişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Yıldız, B.**, 2024. Sanatın dijitalleşmesi ve NFT'nin sanata etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı. Kırıkkale.